

- VISNYK

Свобода народам!

Свобода людині!

Спільно — політичний місячник

З М І С Т

Бо правильно вчив нас Донцов — редакційна	1
Наша справа справедлива і свята — слово преосв. Кир Иосафата Шмондюка на святі „Поклія Героям”	3
Д-р Роман В. Кухар — Філософічні основи українського націоналізму	5
Д-р Михайло Кушнір — Європа в пошукуванні формули	13
Д-р Петро Мірчук — Полк. Євген Коновалець і „реалітети”	17
Богдан Коринт — Дипломатичні каверзи	18
Д-р В. Трембіцький — Національні проблеми Румунії і ми	21
Андрій Кордюм — Садовський прощається з Ненаситцем	24
Ікер — Ювілей навесело	27
Петро Кізко — Білої ночі	28
Велика політична маніфестація представників поневоле- них націй	30

ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ
СВОБІД
УКРАЇНИ

БО ПРАВИЛЬНО ВЧИВ НАС ДОНЦОВ

(Спроба аналізу теперішньої ситуації в світі)

Певний ключ до теперішньої міжнародньої ситуації, тобто до правильної відповіді на питання: до чого воно йде, що принесе підписання договору про часткове припинення атомових вибухів, знаходимо в писаннях Донцова. Отже, у зв'язку з 80-річчям д-ра Д. Донцова можна сміливо ствердити, що це він врятував наше покоління від двох небезпечних у політиці і важливих у наслідках гріхів, а саме: наївності і сантиментальності.

Ми, українські самостійники, кість від кости і плоть від плоти своєї нації, саме в т. зв. межових ситуаціях, як, наприклад, під час т. зв. пацифікації, під час голодової облоги України, під час першої партизанки, коли розвалювалась Польща, абож у другій світовій війні і після неї, пізнали, що так, як, з одного боку, під рішучим проводом збірна душа нашої нації здібна на збірне геройство, здібна піднятися на найвищі моральні висоти, так, з другого боку, може виявити вона високий ступінь шляхетної добродушності і непохвальної, глибокої наївності. І ось, якби не антитоксини, що їх іноді в досить великій дозі впорскував у збірний організм нашої нації Д. Донцов, то ця політична наївність, мабуть, зросла б у дуже великій мірі. Якби не політична творчість Донцова, ми, як збірнота, могли б щиро повірити словам міжнародніх торгівців про те, що мирові переговори і договори тільки для того й ведуться, щоб досягти миру.

Признаймося, що якби не геній Донцова, що обдарував нас знаменитою, досі не перевершеною аналізою московської духовности в „Підставах нашої політики”, і якби не його гостра критика нашого сервілізму, квістизму і сантименталізму, то хто-зна, чи не були б ми схильні з вродженої доброти простити московським большевикам звірства, dokonані над україн-

ським народом, і, слідом за американськими авторами пропагандивних писань на тему недавнього договору в Москві, проливати сльози всепрощення і радіти, бо, мовляв, домовились Гарріман з Хрущовим, ну, і вже небезпека атомової війни минулась, а там може й справді „мирним шляхом” можна буде визволити Україну.

Що сталося з людьми, невже забули жорстокі лекції історії останніх десятиліть? Ось до одного з членів нашої редколегії в одному з американських університетів підходили професори, щоб він, як член факультету, підписався під петицією, що її ті професори хотіли розіслати до своїх сенаторів і до президента Кеннеді. В тій петиції підтримували вони московський договір в такій формі, в якій первісно пропонував його Хрущов. Що це — крайня наївність чи лівизна? Ба, на диво, навіть один „націоналіст” поставив прилюдно запитання: „Ви з котрим бльоком, Кеннеді і Хрущова чи де Голя і Мао Тсе-тунга? Чи не загубила ця людина ідейний і політичний компас?

Бо ж по суті московський договір не вартий і того кусника паперу, що на ньому його написано. Що більше, ген. Ле Мей, військовий фахівець високої ранги, серйозно побоюється, що цей договір може стати на перешкоді в своєчасному виявленні т. зв. першого удару ворога, і таким чином можуть бути спаралізовані американські сили, що мали б завдати ворогові „відплатного удару”. До того ж цей договір забороняє випробування атомової зброї в повітрі, і тому Америка не зможе конструювати бомб більших від мегатонної, а, як відомо, в СРСР уже проведено випробування навіть 10-мегатонної бомби. І ще далі: немає запоруки, що Совети не будуть робити вибухів на такій висоті, що жадні прилади не всилі їх викрити,

З НАГОДИ 80-ЛІТТЯ Д-РА ДМИТРА ДОНЦОВА — ВИЗНАЧНОГО ІДЕОЛОГА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ, НЕВТОМНОГО ОБОРОНЦЯ ДУХОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ І НЕПОХИТНОГО БОРЦЯ ЗА ЇЇ ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ — ЩЕ МНОГИХ ЛІТ ЖИТТЯ І УСПІШНОЇ ТА ПЛІДНОЇ ПРАЦІ ДЛЯ ДОБРА УКРАЇНИ БАЖАЮТЬ ЮВЛЯТОВІ

ГОЛОВНА УПРАВА ОРГАНІЗАЦІЇ
ОБОРОНИ ЧОТИРЬОХ СВОБІД УКРАЇНИ
РЕДАКЦІЯ „ВІСНИКА”

наприклад, на висоті понад 10 тисяч миль. Цей договір позбавляє Америку можливості вдосконалювати т. зв. антиракетні ракети, хоч в цьому роді зброї Хрущов має перевагу. Коротко: за 18 років переговорів з Кремлем досягнуто такий, м'яко кажучи, некорисний для Америки і Заходу договір.

Реальною мовою висловлюючись, московський договір це ще ніяке роззброєння чи замирення. З цього договору користатиме передусім Хрущов, наздоганяючи Америку в ділянці малої нуклеарної зброї, в якій Америка випереджає Москву, бо, як відомо, цей договір підземних випробувань не забороняє.

Зрештою не треба забувати, що, крім сотень давніших зламаних договорів, більшовики фактично порушили мораторію в 1958 і в 1960 роках, отже заборону атомових випробувань використав Хрущов лише на те, щоб підготувати нові атомові випробування. Цілком певно і тепер передишки потребують кремлівські можновладці, бо, як виглядає, імперські обручі тріщать у всіх напрямках, а передусім в ділянці економічній.

Дуже влучно ще перед підписанням договору в Москві писав Д. Донцов (див. „Вісник” за липень-серпень 1963 р.): „Нас повчають деякі впливові кола, що треба домовлятися про мир з усіма „людьми доброї волі, хоч би й з ворогами” (тобто комуністами) ... не лише ... робити їм конечні поступки і стремити до роззброєння на полі економічній і політичній, але й до роззброєння морального ... духової демобілізації, тобто до калітуляції перед дияволом ... Політика замирень і домовлень з чорною силою в Кремлі, як свідчить досвід останніх майже 20 літ, ані не усунула війни на земній кулі ... ані не стримала невинного мар-

шу наперед московського імперіялізму. ... Надія на еволюцію (в СССР) — злочинна утопія, вступати з висланцями Кремлю в розмови політичні — це значить копати собі могилу ...”

Подібне становище зайняв інший самостійно думачий політик, а саме французький президент де Голь. Він просто заявив, що Франція московського договору не підпише. Він виразно проголосив, що не вірить совєтським тоталістам, які збудували „мур ганьби” в Берліні, озброїли Кубу і постійно ламають міжнародні договори. Він плянує десь на осінь свою власну версію конференції.

Постава де Голя значно гідніша від постави Заходу, але, на жаль, ми не знаємо, чи можна надіятися на те, що ми завжди підкреслювали і що так переконливо довів Я. Стецько у своєму англійському творі „Stemlin on volcano”, а саме, що Захід повинен перейти до наступу, і єдиною реальною альтернативою до атомової війни є ніхто інший, як поневолені нації.

Як же мислять собі на Заході, аналізуючи міжнародню ситуацію? Приблизно так: генерали обчислили, що, на випадок атомової війни, 700-800 мільйонів населення, і то переважно білої раси, загине. Хто ж залишиться? Очевидно, кольорові. Якісь резервати в Австралії і Новій Зеландії. Залишаться ще китайці, бо — як казав Мао — коли і згине їх навіть 300 мільйонів, то в живих ще буде яких 400 мільйонів. Ось так примара „жовтої небезпеки” пхас в обійми москалів і американців. Страх має великі очі, а бажання є батьком думки. Іншими словами, на Заході повірили, що родинна сварка між Китаєм і СССР створює добру нагоду, щоб піти на раду з нечестивими і сісти з ними за спільний стіл.

У такій констеляції зростає роля лідера „третьої сили”, або провідника течії „Європа для європейців” — генерала де Голя. Дехто навіть вважає, що цей, безперечно, непересічний державний муж єдиний в майбутньому матиме змогу, маневруючи, змінити уклад, що залишився у висліді другої світової війни, бо і Америка і СССР внаслідок своєїрідної, хоч і несамовитої „рівноваги”, створеної нагромадженою атомовою зброєю, зберігатимуть статус кво. Йдучи по цій лінії розумувань, деякі думають, що де Голь може бути посередником в рішенні

“VISNYK” — “THE HERALD”

Published by Organization for Defense of Four
Freedoms for Ukraine, Inc.

Monthly except July and August when bimonthly.
Second class postage paid at General Post Office,
New York, N. Y.

Board of Editors

Address: P. O. Box 304, Cooper Station,
New York 3, N. Y.

НАША СПРАВА СПРАВЕДЛИВА І СВЯТА

Слово Преос. Кир Йосафата Шмондюка, Єпископа Стемфорду, на святі „Поклін Героям” на Оселі СУМА в неділю 16-го червня 1963-го року

„Блаженні мертві, що в Господі вмирають; так уже говорить Дух, щоб упокоїлись від трудів своїх; діла ж їх ідуть слідом за ними”.

Апокаліпсис. 14:13

Дорогі в Христі Брати і Сестри!

Сьогодні ми зішлись тут, в цій Українській Оселі, щоб з нагоди щорічних святкувань — поминок в часі Зелених Свят — помолитися і віддати поклін помершим. Це прекрасний український звичай, оснований на словах св. Письма, де в книзі другій Макавеїв, у 12-ій главі, в 46 стиху, читаємо: „Свята і спасенна думка є пам'ятати-молитися за померших, щоб вони звільнилися від своїх гріхів”. Між помершими ми особливіше згадуємо національних героїв, що працювали, терпіли і віддали своє

життя за свій край, за своїх братів, за кращу долю своєї Батьківщини.

Це добра нагода нам всім застановитися над великою, святою справою, із-за якої наші герої боролись, а багато з них і віддали своє життя. Українцям сучасного покоління треба глибокого переконання у справедливості своїх національних змагань; треба, щоб ці переконання основувались не тільки на земних, дочасних засадах, які не запевняють народові тривалого миру, порядку і щастя, але на правах, що їх Всевишній Господь вложив в природу людини.

Так, як Господь вложив взірцевий порядок в природу, що його називаємо фізичний порядок, так вложив Він і порядок в природу лю-

Москви, за ціну розв'язання НАТО і виведення американських військ з Європи, звільнити сателітів, бо вона й так має з ними дуже багато неприємностей. І так, мовляв, мирним шляхом та ще через еволюцію всередині СРСР визволиться центрально-східня Європа. Про Україну та інші поневолені Московою нації автори таких де-Голівських плянів не згадують.

Які основні помилки в такому пляні визволення „мирним шляхом”, — пляні, що його плекає у нас дехто з прихильників „реалітетів”? Полягають ці помилки в тому, що а) Росія — це не Англія, яка звільнила свої колонії; б) ніяка еволюція в Росії по тій лінії, по якій вона була б можливою в європейських державах, як ось Франції чи Англії, неможлива і в) конфлікт між Пейпінгом і Московою постав ні за що інше, як за те, хто має бути першим наказодавцем у комуністичному світі.

І Москва і Пейпінг визнають комуністичну ідеологію, а з нею мається справа точнісінько так само, як із тими багнетами Наполеона, що з ними можна далеко зайти, але не можна на них довго сидіти. Проблема Хрущова полягає в тому, що, з одного боку, він хоче свою імперію витягнути на рівень промислової великопотуги, а з другого — хоче зберегти за Московою позицію комуністичної столиці і надхненника

світового комунізму. Це — дві суперечні позиції, і Мао б'є Хрущова саме за те, що він намагається побудувати міст між цими суперечностями. Справді, Хрущов сидить на двох конях, що, гальопуючи, один від одного віддаляються.

В такій ситуації жорстоко помиляються ті, що мріють про еволюцію в СРСР і про можливість визволення „мирним шляхом”. Паротят большевицької революції не може сповільнювати свого бігу, бо, чого доброго, ортодоксальний Мао перейме пальму першенства в комуністичному таборі і зіпхне „ревізіоніста” Хрущова геть в провалля. І також за ніяких умов не може Хрущов, за взором Англії, звільнити своїх колоній, бо це був би повний крах імперії. Якби так, наприклад, Москва згодилася на вільні вибори, то протягом тижня не лишилося б і сліду з комуністичного режиму. В Москві це добре знають, і тому в конфлікті з Пейпінгом Хрущов намагатиметься бути більшим лєнінцем, ніж був сам Ленін. Тож власне постає чергова нагода притиснути Хрущова, піднявши питання поневолених націй, але для цього треба б Заходові перейти до політичної офензиви, а не кудим договором про часткове припинення випробувань атомової зброї ще раз спасати московську імперію від загибелі.

дини. Цей порядок називаємо моральним порядком, або моральним законом тому, що він оснований на здоровому людському розумі і на свободній волі.

Ціль чоловіка двояка: вічне щастя в Бозі у небі після смерті і дочасне щастя тут на землі. Вічне щастя досягне людина, коли з'єднається, злучиться з Божественним Спасителем, Ісусом Христом в Його Містичному Тілі, яким є Його Свята Церква. Через св. Церкву Христос очищує людину від первородного та від особистих гріхів, заодно подає їй ласку, поміч заховати Його заповіді, творити добрі діла і тим заслужити собі на вічну нагороду. Це є суть християнського совершенства; це є те християнське, справжнє християнське життя, що його зобов'язана кожна людина провадити.

Друга ціль людини, підпорядкована тій першій, надприродній цілі, це — дочасне щастя тут на землі. Це щастя залежить на тому, що людина вдосконалює своє відношення до природи, до зовнішнього матеріального світу, пізнає всі закони в природі й їх ангажує собі на службу. Тим вона набирає знання, вдосконалює свій розум. Все ж таки те вдосконалення людини не є повне, і тому Господь створив людину так, що вона родиться в родині, в тій першій клітині людської спільноти. І так людина в родинному житті шукає земного щастя. Однак, і те родинне життя не дає їй совершенного щастя тут, на землі. Для кращого вдосконалення того земного щастя родини лучаться, і так поступово постають більші громади, вищі соціальні організми, з чого витворюється остаточно спільнота мови, крові, спільні звичаї, спільна культура і спільні змагання жити своїм власним життям, власними ідеалами і стремління до політичної самоуправи. Все це випливає з природного права. Такий Порядок створив сам Господь, Творець природи.

Треба, однак, пам'ятати, що там, де є права, там мусять бути й обов'язки; одне без другого не може існувати. Не можна стремити лише до власного щастя, забуваючи чи нехтуючи правом на щастя другого. І це, мої Дорогі в Христі, відноситься до одиниці, громади і до держави. Бо не можна собі уявити життя так, щоб хтось посідав лише права та привілеї, а не мав ніяких обов'язків. Це є головна засада природного права. І тому ті, що вимагають права для

себе, а забувають про свої обов'язки, є тими власне людьми, що одною рукою будують, а другою руйнують. (Енцикліка „Мир на Землі”). В добре упорядкованій людській спільноті вимагається, щоб люди визнавали і захоували обопільні права й обов'язки.

Гідність людської особи вимагає, щоб людина користувалася свободним правом діяння і відповідальністю за свої вчинки. Всі акти людини повинні бути свободні, згідні із свободою совісти, без зовнішнього насильства. Держава, як найвища суспільна організація, має допомогти одиниці розвинутися, а не придушувати її; вона має регулювати обов'язки й права і тим сприяти загальному добру.

Одною з питоменностей нашої доби є змагання народів до свого свободного життя. Одні з них уже одержали свою незалежність, а другі є на дорозі до досягнення цієї незалежності. І це є згідне з Божим правом. Бо ніхто не хоче бути підданим якоїсь політичної сили, що є поза границями даного народу, бути чиясь колонією. Святої пам'яті Папа Іван XXIII даліше вчить, що серед многих так званих колоніальних народів, які були сотнями літ під чужою владою, щезає комплекс меншовартости, як також уступає комплекс вищости тих народів, що панували колись над іншими.

Український нарід давно, століттями, домагався своїх природних прав. Він не тільки вчора збудився і почав змагатися за свої права, як це сталось з деякими африканськими народами. Вже добігає тисяча літ, як український нарід, охрестившись, взяв у свої руки свою долю і протягом історії мав багато світлих моментів державно-незалежного життя. Світла доба Володимира Великого й Ярослава Мудрого, якою-то гордилися такі наші славні люди, як перший українець на Київському Митрополичому престолі, Іларіон, чи паломник ігумен Данило. Треба нам учитись нашої історії, треба шукати тих світлих моментів із життя нашого народу, треба будувати своє майбутнє на цих гарних прикладах із минулого.

Переглядаючи сторінки нашої історії, ми знаходимо й сумні, і то дуже сумні, моменти. Після того світлого періоду, про який я згадав, прийшли сумні роки, а то й століття упадку Української Держави. А причина того упадку — це саме брак тих християнських засад чи то се-

Д-р Роман В. Кухар

ФІЛОСОФІЧНІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

(Закінчення)

В скарбницю українського націоналізму багато індивідуальних творців вносило своєчасно духові цінності, ще від часу, коли про відоме нам поняття націоналізму не було й мови, насправді від зарання віків і аж до сьогодні. Ідеальна княжа людина, як автор „Слова про закон і благодать”, митрополит Іларіон, князь Володимир Мономах, літописці, автор „Слова про Ігорів похід” вносили патріотизм і кодекс честі; козацька людина від Байди-Вишневецького до Кальнишевського й Полуботка — кличі „За віру християнську, за землю прадідну,

за козацькі вольності”; Іван Вишенський — проповідь „царства Божого на землі”; Гізель — візію про українців, хоробрих Яфетових нащадків; Григорій Савич Сковорода — науку про живе втілення етичної людини, достойної величних завдань; автор „Історії Русів” — свідомість незавидної долі України; кирило-методіївці — мрію про месіянстичну роллю України; мазепинство — ідею збройної боротьби, Шевченко — громовий заклик до національного пробудження; Шашкевич — національну єдність мови, серця й віри; Франко — видіння

ред самого нашого народу, як брак згоди і братолюб'я, чи серед інших народів, які, загарбавши наші землі, хотіли панувати над нашим народом і тим самим заперечували ці Богом дані права на свободу, що належали і належать українському народові так само, як іншим народам.

Невіджалуваної пам'яті Святіший Отець Папа Іван XXIII у своїй епохальній Енцикліці „Мир на Землі” ясно і докладно поучує державних мужів усіх народів та всіх людей доброї волі про те, як повинен виглядати справедливий суспільний та політичний лад на землі.

І нам, українцям, треба студіювати, вглиблюватись в ці мудрі думки Великого Пастиря людства, щоб, коли Бог дозволить нам здобути свою незалежність, ми могли будувати своє туземне щастя у власній незалежній державі на твердій основі християнських засад, а тоді можемо бути певні, що така наша держава буде мати сильні фундаменти і перетриває всякі бурі. Нам, українцям, треба передусім плекати і виробляти в собі такі прикмети, яких нам дуже часто бракує, а саме — єдності і братолюб'я. Треба нам взаємного пошанування, пошанування думки другого; ми можемо мати різні погляди, навіть можуть бути різні партії, але коли ті партії будуть придержуватись християнських засад, про які я вже коротенько згадав, тоді легше нам буде досягнути нашу спільну ціль і то щастя, до якого ми стремимо на

основі Божого права, а саме жити в свободній незалежній Українській Державі.

Наша справа є справедлива і свята. Берім собі приклад з тих героїв, яких пам'ять нині отут молінням за спокій їхніх душ вшановуємо. Багато із них дали нам незрівнянний приклад посвяти і героїства для добра свого народу. Много із них були примірними католиками, любили свій нарід. До них можемо примінити ті слова святої Євангелії: „Більшої любови немає над ту, як хтось віддає життя своє за друзів своїх”. Тисячі і мільйони синів і дочок України пішли саме тими слідами. І ми тут, хоча на американській землі, можемо теж працювати для добра українського народу, для здійснення його природних, Богом даних прав. Організуємось в добрих товариствах, спертих на християнських засадах; тримаймося своєї віри, свого українського обряду; будуймо свої школи, де їх нема, щоб наші діти навчилися любити свою Церкву, свій нарід, плекати свою мову і культуру.

Вшановуючи наших поляглих героїв за волю України, зробім собі тверду постанову і працюймо, щоб ті ідеали, за які вони віддали своє життя, не пропали. Діло, яке вони розпочали, при Божій допомозі маємо святей обов'язок докінчити. Справа наша є свята. Жиймо по Божим законам, будуймо нашу Націю і нашу Державу на твердих основах Христової Віри, а тоді напевно Бог поблагословить наше діло. Амінь.

каменярського шляху до мети; Міхновський — чітке національне усвідомлення й окреслення кінцевої мети; Липинський — візію Держави; Донцов — кування волі до неминучого чину; Юрій Липа — історіософічне поглиблення національного пізнання та інші, живі й мертві сучасники — розглянення й випробування засобів боротьби за досягнення заповітної національної цілі.

Український націоналізм, маючи, природньо, в осередковій точці погляду власну націю, все ж таки не звузив виключно до неї одної свого політичного кругозору й не замкнувся в еґоцентричному колі. Дозрівши в процесі боротьби, він творчо пов'язав свою долю з долею всього людства. Сьогодні на його бойовому прапорі пишуться найвеличніші гасла-ідеали, що будь-коли могли людству в історії присвічувати. Ці кличі-символи, що є духовістю й втіленням українського націоналізму, безумовно найсвітліший здобуток ідейного змісту двадцятого сторіччя: „Свобода народам, свобода людині!” Якби взяти до уваги тільки це одне сформульоване пізнання, то ясно видно вже глибинність і реальність філософії українського націоналізму. Свобода людини зумовлює свободу народу, свобода народу — свободу народів. Без свободи людини немає свободи народу, без свободи народу не буде свободи народів, і навпаки. Це є одна з основних ідей, що їх найглибше і найвсесторонніше виклав Я. Стецько. В цьому висловлена найбільша потреба всіх часів, з нього прозирає суцільна пов'язаність долі людського роду. Цією ідейною й діловою настановою, висловленою в кличі „Свобода народам, свобода людині”, вийшов український націоналізм на вершини духовости. Тому, закінчуючи уступ, нехай буде вільно висловити віру, що якби і цілий світ заприсягся проти ідеї українського націоналізму, то Бог буде з тими, хто присвятився достойній, чистій і святій справі, і дасть їй перемогу.

Універсальний ґрунт філософії українського націоналізму

Не лише своєю ціллю, що виражена в змаганні за свободу української нації і за свободу світу, який ще досі наполовину поневолений, пов'язується український націоналізм із долею людства. Ґрунт, на якому виростає зі своїх

власних фундаментів своєрідна будівля філософії українського націоналізму, теж спільний, універсальний. Тут, з черги, з'ясуємо основні риси того органічного, загальнолюдського підложжя, з якого черпала життєдатні соки впродовж свого росту й формування характеру націоналістична філософія. Огляд торкатиметься головно загальних рямок пізнання, етики, суспільно-філософської думки й релігійного, духового напрямку, себто галузей, з якими сплів повсякчасний ріст і з якими найзнаменнішим для себе способом утотожив себе або на їх тлі оформив себе український націоналізм. За вихідну точку приймемо раніше висловлене ствердження, що філософія вийшла з релігії і своєю сутністю туди повертається, або гравітує. Первісним завданням філософії було вести людину до мудрости Сотворителя, до Бога. Ця сама функція збережена по сьогодні в християнській філософії, вона домінує і в інших філософічних системах, з винятком тих, що взяли за свою основу не ідеалістичний, а матеріалістичний принцип.

Ідеалістичний філософічний напрямок узяв свій початок ще в античній, зокрема в індійській та китайській філософії, що проявила себе головно в етичній площині. І так, первісними філософії китайського мислителя Ляо-тсе були поняття чести і серця (тао). „Велика честь, — твердив Ляо-тсе, — жити не для себе”. Цінність людини, як члена суспільства, свідомого своїх обов'язків громадянина, ще більше підкреслював Конфуцій. Він запровадив у свою етичну філософію, зокрема, культ предків, чим взагалі знаменна китайська філософія. Людина — це частина цілоти, сама для себе вона нездумана. Цей погляд знаходить своїх визнаувців і в індійській філософії, тільки браманізм, закликаючи до пасивізму і зречення світу, а буддизм до поділюваного згодом грецькими циніками й розвинутого в наступних віках Шопенгауером принципу „не хотіти”, „нічого не бажати”, бачить людську сутність в потойбічному світі, тоді як головно Конфуцій окреслює її в межах земного буття. Конфуцій, не метафізик, а етик, своє завдання бачить у конкретній площині — в піднесенні занепакої моралі своїх сучасників.

Ідеалістична філософія запускає коріння в Греції. Першість душі, активного принципу,

супроти тіла, пасивного, характеристично підносить Пітагор. В практичному реалізуванні своєї філософії застосовує він аскетизм, який, на його думку, має завданням ще за тлінного життя людини очистити її душу.

Мотиви скептицизму, прагматизму, релятивізму (людина — міра всіх вартостей) і нігілізму („немає Бога“) внесли вперше в оформлену філософічну схему грецькі софісти, як Критій, Протагор, Горгій. Деякі з їхніх тез, особливо про „право сильного“, розвинув сливе до досконалости в часи ренесансу античної духовности в Італії Нікольо Макіявеллі, передвісник пізнішого, аморального ухилу, імперіалістичного націоналізму Наполеона, Гітлера і т. д., за яким „все те добре, що служить своїй нації“. Прославлений в добу імперіалізмів погляд, що „ціль освячує засоби“, був насправді щоденною практикою грецьких софістів, нею він і залишився у визнавців подвійної моралі всіх часів.

Загальну деморалізацію в площині віри й обичаїв, що виникала з учень софістів, зупинив великий учитель людства, Сократ. Сумішці зматеріялізованих і дочасних „чеснот“ софістів, що полягали в „силі“ й „інтелекті“ людини, які спроможні зробити людину великою, могутньою й славною, протиставив Сократ духові й вічні чесноти — **добро і честь**. Пізнавши суть добра, людина змагатиме до **чину**, під яким Сократ розуміє честь. Ціль життя, згідно з Сократом, блаженство, хоч і не те матеріальне, як його загально розуміли. Добро і честь — дороговкази до справжнього блаженства. Людині треба дбати про вдосконалення свого духу (душі): слід насамперед основно себе пізнати, а пізнання поведе людину в правильному напрямку. Сократ є водночас предтечею віри в єдиного Бога. За цей свій монотеїзм гідно прийняв він і кару смерті.

В площині етики зосереджується також і філософія великого учня Сократа, Платона, найдовершенішого представника й засновника ідеалістичної філософії, як системи; переконання в самостійному існуванні ідей — це ядро Платонового ідеалізму. Подібні до Сократових, два знаменні первні Платонові філософії це **добро** — найвища ідея, ідеал світу, і **краса** — найвірніший відблиск ідей добра. В своїй етиці розрізняє Платон чотири чесноти: **мудрість** (со-

фія), **мужність** (андрея), **мирність** (софрозіне) і **справедливість** (дікоїосіне). До згаданих чотирьох додає згодом п'яту, **побожність**.

Якщо йде про суспільний відтинок філософії Платона, то найкращому розвитку тих особистих чеснот сприятиме держава, в якій правити мають наймудріші і найдостойніші, а кожний громадянин повинен перебувати на своєму найзнаменнішому місці, виконувати питоменну своїй природі й характерові ролю. Свій погляд на т. зв. ідеалістичний комунізм, громадянську спільнотність в усіх функціях і елементах держави Платон згодом оцінив як утопійний, нездійснений. Здорова держава, за Платоном, є самовистачальна й неімперіалістична; імперіалізм — це недуга. Платонова ідеальна держава така, в якій правлять філософи (себто первні мудрости, правди, думки), яку захищають вояки (первні чести, мужности, порядку) і де всі інші суспільні функції справно виконують ремісники, купці та інші соціальні верстви, в даному ділі заправлені. Найліпшим суспільно-державним устроєм вважає Платон аристократичний, володіння найшляхетніших, при чому вказує на небезпеки загальнонародного володіння, а ще більшим лихом вважає панування юрби, вулиці. Одиниця в державі мусить підпорядкуватися інтересам спільноти. Поняття т. зв. „платонічної любови“ полягає в переконанні Платона, що душа тужить за ідеєю, за її первопочинном в дусі, тому й людина, кожна зокрема й загально, знаходить своє просвітлення й вивершення в ідеях добра й краси.

Тоді як у Платона ідеї — первинні, самостійні, виступають поза речами (трансцендентність ідей), Аристотель, його учень, обмежує суверенність ідей, приділяє їй ролю лише формування матерії і вірить у первинність матерії у всесвіті; матерія-буття стоїть у класифікаційній схемі вартостей у Аристотеля на нижчому ступні, а ідея — форма на вищому. Ідеї в Аристотеля іманентні, в речах, а не окремо від речей. Аристотель, щоправда, поширив засяг філософії, зокрема в площину логіки, теорії пізнання, розчленування філософії на відокремлені ділянки знання, але, порівнюючи з Платоновою, на глибині й шляхетності думки вона, безумовно, втратила. В етичному пляні („Никохомасова етика“) в Аристотеля кожна

річ добра, коли служить своїй цілі. В політичному аспекті Аристотель вважає конституційну монархію за найкращу форму правління.

Після смерті Аристотеля наступає ступневий занепад філософії, його напрямку зокрема, аж до стадії, коли вона перевтілюється в нефілософічну форму різnorodних наукових дисциплін. Етичний момент, що потрохи зовсім зникає з післяаристотелевих філософічних систем, приходить щойно багато пізніше до голосу, а саме в стоїчному напрямку філософії.

Вісью стоїцизму є погляд, що Бог — внутрішня творча природа, і що доля керує все-світом; все відбувається в світі так, як повинно бути. Стоїчна наука внесла провідну думку про горду й незламну гідність особистості і про моральний закон безумовного виконання індивідуальних і суспільних обов'язків. Прикладом свого життя, як у клясичному випадку Марка Аврелія, підтверджували стоїки здійсненність своєї духової настанови, що полягала в суворій аскетичній моралі й знеціненні матеріальних дїбр. Філософія римського стоїка Сенеки, подїбно як колись етичне вчення Конфуція, націлена на виправлення підупалої тогочасної моралі й піднесення суспільних обичаїв на прикметний давньому Римові чеснотливий рівень.

Цей духовий напрямок проходить як провідний мотив у мисленні пізніших чїльних моралїстів, він відіграє свою ролю і в етичному змісті ідеологів українського націоналізму, з тією різницею, що в останньому наголошується принцип не долї, а волї. На думку Плутарха, що стояв теж на позиціях стоїцизму, в розбудові римської держави заважила куди більше доля, або — **фортуна** (щастя) як поняття загальновідомих римських чеснот. Але ж старе римське прислів'я каже: „Фортес фортуна адюват"! (Сміливим сприяє щастя), себто вольовий елемент тісно пов'язаний з поняттям римської фортуни. Треба відмітити, що стоїцизм приготував безпосередньо ґрунт християнству, хоч в силу духа тодішньої панівної релїгії і поборював християнство як антидержавну релїгію.

Християнська сучасна філософія збереглася у тому типовому виразі, якого надав їй у своїй філософічній системі св. Тома з Аквіну. В основі томїстичної філософії лягла Аристотелева

наука про пасивну матерїю і активну форму, як діючий принцип. Матерїальна дійсність є фактом, твердив Тома, її можна повністю пізнати. Душа в його вченні є основним формотворчим принципом усіх проявів життя. Принцип активності думання, **розумна душа**, є суттєвою формою людського тіла. Тома з'ясовує, що людська душа — безтілесна, себто чиста, нематерїальна форма, і що вона, як суто духова субстанція, від матерїї незалежна. З цього виходить її незнищенність і безсмертність.

Між знанням і вірою не може ніколи бути суперечностей, твердить далі Тома. Тут, зокрема, займається він первнем **правди**. Правда може бути лише одна, каже він, тому, що вона походить від Бога. Християнська правда може й понадрозумова, але не протирозумова. Розумові дає Тома першенство супроти волї. Інтелект, на його думку, досконаліший від волї. Томїстична наука про душу й пізнання наскрізь інтелектуалїстична. Тома, аристотельянець, всупереч Платонові й св. Августинові, які наголошують активний характер людського пізнання, покликаючись на Аристотеля, підкреслює пасивний, сприймальний характер пізнання, свідомості. В пізнанні бачить уподїбнення пізнавального суб'єкту з пізнаним об'єктом, образове схоплення дійсності. На питання, як осягаємо пізнання, відповідає Тома подїбно, як Аристотель: через досвід, а не з поміччю участі в Божих ідеях, як твердив Платон; з цього видно, що Тома емпірик. Сократове „пізнай себе" виходило із зовсім протилежних передумов. Пізнаючи себе, людина відтворює в собі те найкраще, що вже було, що дане їй в самих засновках, чого ще зустріч із світом не зіпсула. Пізнати себе — це віднайти себе, це „пригадати" собі своє краще я; пізнання — це своєрїдне „пригадання" духового змісту, що імманентний кожній людині.

На цій самій позиції стоїть і великий церковний отець, св. Августин, що не розумово, а горїнням серця, всією своєю ірраціональною волею шукав і знаходив контакт з Богом і в тому сенсі запліднив ціле Середньовіччя. „Пізнай себе, людино, а пізнавши своє „краще я", пізнаєш Бога", — вчив св. Августин. Схолястична функція філософії — служити виключно засобом для теологічних цілей, осягнула в Томі з Аквіну свою найвищу точку. Для То-

ми, як і для Аристотеля, знаменне порядкування, розрізювання, групування й класифікування зрізничкованого за ступнями вартости. Томістична філософія зорієнтована менше суто духово, як духово науково і соціально-науково. Зокрема звертає Тома увагу на довкільний світ проявів, в моральному напрямку — на державу. Людина знаходить себе всеціло в підпорядкуванні державі. Тут зразу підсовується Аристотелеве поняття про людину, як „зоон політікон” (суспільне ество). Підпорядкування зумовлює державний правопорядок. Чим більше спрямована чеснота в напрямку загального добра, тим вона вищої якости.

Томістична наука про державу тримається теж вірно Аристотелевого зразка, лише з деяким узглядненням „Цівітас Деї” св. Августина. Конечність підкоритися владі, суспільному авторитетові, для Томи безсумнівна. Особисто, як і Аристотель, він симпатизує монархічному державному устроєві, але, якщо б запанувала тиранія, найгірша з усіх форм правління, на думку Томи, нарід повинен зносити її терпеливо, щоб, бува, не дійшло до чого гіршого. Як побачимо далі, раціоналістичні й доволі детерміністичні погляди Томи в багато дечому йдуть урозріз з філософією українського націоналізму, де, наприклад, немає місця для ідей про терпимість, зло, потурання злу. У питанні пізнання, волі, активности свідомости погляди Платона й св. Августина також ближчі природі українського націоналізму, як погляди Томи. У питанні „свободи волі”, наприклад, всупереч св. Августинові, який твердить, що людині дана свобідна воля діяти добро або зло.

Тома вважає, що саме „свобода волі” є передумовою моральної дії, себто моральною є кожна дія, умотивована свободою волі. В цьому Тома вже близький до детермінізму. За Томою і непротиставлення злу, коли немає свободи волі, є моральною дією. Для спасення душі вимагає томістична філософія від людини знати, що вона повинна вірити, знати, що повинна бажати і знати, що повинна чинити. Чотири грецькі головні чесноти — мудрість, мужність, поміркованість і справедливість — збагачуються в томістичній етиці ще й трьома християнськими: вірою, надією й любов'ю. Розум у томістичній системі чи не найважливіший первень; тому все, що проти розуму, те

й проти людської природи. Людський розум, завершений пізнанням правди, має контролювати волю — така формула Томи ідеального мотивування людських вчинків. Тома в цілому, є речником панівної християнської нації, для поневоленої християнської нації виходять з його науки деякі сутні розбіжності.

Філософія українського націоналізму прикметна функціональним скеруванням до джерел, в даних аспектах, не до Аристотеля, а до Сократа, Платона; не до св. Томи, а до св. Августина, якщо йде про впливи духовости церковних отців. Не суто раціональні, а волюво-розумові, навіть ірраціональні елементи відіграють провідну роль в філософії українського націоналізму, не переконання в матеріально-духовому чергуванні елементів в бутті, а зворотний порядок (подібно як у Платона, згідно з яким дух — це дійсність, матерія — ілюзія) здобув собі в ній ґрунт. Взагалі християнська філософія заважила на змісті філософії українського націоналізму не в питанні метафізики чи буття, а в питоменній собі релігійній площині. Якщо йде про духовість поза рамками есхатологічно визначеними, про суспільну свідомість людини й національно-державне вивершення народу, український націоналізм має свої власні світські філософічні фундаменти.

З падінням середньовічного автократично-феудального ладу в людині пробудилась на базі ренесансового світогляду нова свідомість, а в суспільній організації ступнево відокремлювались сфери суто духові від світських.

Науку Макіявеллі, батька новітньої політичної думки про панівні дочасні, а не надприродні вартості в бутті людини, такі як велич, могутність, слава, практиковано цілими віками в моральній і світоглядовій площині, в індивідуальній сфері й міжнародніх аспектах, признавались до цього всі чи ні. Принципи макіявеллізму діють і нині, на що вказує злочинна практика московського большевизму; засвідчували їх живучість нещодавно і неморальні, протигуманні дії націонал-соціалізму. Проте й Макіявеллі не приховував, що релігія є конечною в житті народу з огляду на здоров'я і розквіт держави. Макіявеллі водночас був чи не першим новітнім націоналістом, що віддавав свою палку любов рідному краю, Італії;

заради її добра й величі він не завагався придумати для свого символічного „Князя” найдрастичніші заходи державної санації-оздоровлення.

З побудованого на основі поняття „право в силі” абсолютизму європейських держав (знаменний тут вислів Людовика XIV: „Франція — це я”), що приніс безоглядне панування великопотуг і упривілейованих суспільних клас, підкоривши собі цілі народи й власні суспільства, народилося пекуче усвідомлення потреби устійнити права людини. Французька революція, окрилена гаслом „ліберте, егаліте, фрaternіте” (свобода, рівність, братерство), щоправда, проклямувала права людини, але вже скоро після того наступила реакція, з прямою послідовністю анархії — владою сильною людини, макіявеллівського втілення „Князя”, Наполеона Бонапарте. Наполеонівська доба скупала в крові не лише людину, але й цілі народи. Дотогочасний порядок вийшов з рівноваги, а з хаосу ідей почала щораз чіткіше вилонюватися одна, всеохоплююча ідея національної волі.

Початок новітнього націоналізму датується з другої половини 18-го сторіччя, і з того часу впродовж 19-го ст. він постійно зростає на силі, досягаючи вершкову точку в нашій добі. Націоналізм оформився остаточно в ідею-силу, що виповнила ум і серце людини новим духовим змістом — усвідомленням національної самобутності, власного історичного минулого й особливого покликання свого народу в майбутньому; націоналізм став поштовхом для обернення цієї нової свідомості в діла й організовану дію. Він стає спроквола політичною релігією, в центрі якої перебуває своя нація, як спільність власної моралі, обичаїв, інтересів, мови, раси й території. Власна національна держава — безпосередня мета націоналізму, розглядається як ідеальна форма політичної організації, а державна національність, як джерело всієї культурно-творчої енергії, суспільного правопорядку й економічного добробуту.

Історія доводить, що власне ірраціональні, романтичні духові засновки націоналізму, а не суто розумові, реалістичні концепції є тією основною погінною силою, що революційним шляхом приводить нарід до реалізму націо-

нально-державного буття. Типовий хід думок американського патріота, Генрика Патріка: „Невже життя таке дороге, а мир такий солодкий, щоб проміняти їх за кайдани неволі” — був одним з передвісників американської революції. Подібно ж словами Арндта: „Там є свобода, де жити можна, як хороброму серцеві до вподоби, де живеться згідно з обичаями, способами й законами батьків; де ніякі чужі кати не наказують тобі, ніякі чужі погоничі не поганяють тобою, як ломакою поганяють худобу” (цитата з Арндтової „Любови до батьківщини”) мобілізував німецький романтизм національну волю німецького народу скинути з себе наполеонівське ярмо.

Тоді, як раціоналізм — це з-правила панівна інтелектуально-духова система державних націй, із своїм усталеним порядком речей, інстинктом зберігання, законами й функціональністю державного апарату, поневолені народи, без вийнятку, в своєму змаганні до національно-державного життя керуються ірраціональними, духово-волевими, революційно-творчими поштовхами. І це зовсім виправдане. Народження нового твору, чи це буде всевіт Сотворителя, чи національна держава свідомого своєї окремої індивідуальності народу, вимагає насамперед акту творчої волі, після чого наступає суттєва зміна наявної попередньої форми. Не то змагання, а вже саме бажання поневоленого народу жити національно-державним життям несприйнятне для раціоналістичного світогляду.

Тоді як комплекс кавзальности (причиновости) і матеріялізації державно-творчого процесу лежить в суто ірраціональній сфері, вислід процесу, національна держава, новий твір, стає доконаним фактом і раціональною дійсністю. Неспівзвучність духових інтересів раціонально зумовлених, довершених держав світу й ірраціонально зумовлених, поневолених націй, які щойно до своєї державної форми й свого усталеного ладу змагають, стане зрозумілою.

Такий, у своїх знаменних рисах, універсальний ґрунт, на якому покладено основи філософії українського націоналізму. Залишається кинути згущене світло на визначений милевими стовпами духовості українських національних мислителів шлях, по якому твердо ступає

український націоналізм до своєї заповітної національно-державної мети. Обмежимося найсуттєвішими, найтипівшими формотворчими проявами і їх чільними представниками.

Прикметні риси розвитку філософії українського націоналізму

Спізнено, але неминучо вийшов і український націоналізм на світову сцену, початково в суто неполітичних формах. Його типовим передвісником стали „Книги биття українського народу” Костомарова, що мають характер євангелії української національної правди. Завданням „Книг” було піднести національну свідомість і гідність українського народу. „Лежить у могилі Україна... Але голос України не зтих... І встане Україна зі своєї могили... І буде непідлеглою річчю посполитою... І тоді скажуть всі язики: От камінь, єго же небрегоша зиждущиї, той бисть во главу угла (Камінь, що на нього не зважали будівничі, став нарїжним каменем)”.

Філософічні основи для почуття особистої й національної гідності й самобутності вийшли з системи думок великого нашого філософа, Григорія Савича Сковороди. Із Сократового „пізнай себе самого” розвинув Сковорода питоменну для українського ґрунту й народу філософію пізнання, метафізику й етику. „Будь собою”... „Кожний на своєму місці”... „Черепасі — плазувати, орлові — літати, не навпаки”... „Одні народжені весті, інші за ними йти”...

Філософія Сковороди в цілому — це духовість героїчного активізму, не пасивізму, як її неправильно зчаста інтерпретували. Головна мета людського життя, голова людських діл, як каже наш мислитель, це — дух людини, думки, серце. Філософія є саме життя. Дійсне призначення людини в ній самій, не поза нею. Внутрішня невидима й незбагненна, метафізичного характеру, істота, сутність чи єство, Сковородине „Трисоняшне Єство”, „символ символів” — це та Божественна сила, метафізична основа всього світу, що його називаємо зовнішньою природою. Усвідомлення цього внутрішнього світу (не фізіології, не похотей, не чуттів, а духової гармонії) веде людину до притаманного їй чину в особистому бутті й історії, чим осягає вона своє щастя й спасення. Чин

без Бога невартісний. Бог наш у нас, в нашому серці; пізнавши Бога, людина зливається з Богом, стає богоподібною. „Пізнати себе самого” значить віднайти в глибині свого кращого „я” найвищий голос свого духа.

Сковорода в своїй філософічній системі вийшов від Сократа й Платона, себто від первинності й автономності духа, активної свідомості, а не від Аристотеля, з його первинністю матерії, функцією духа, як лише форми, і пасивністю людської свідомості. Сковороді великою мірою прикметна напружена воля здійснити своє завдання в світі. „Будь собою!”, „Світ ловив мене, але не спіймав!” Духовість Сковороди залишиться неперевершеним зразком здійсненого особистого ідеалізму й хороброї, суспільно-зумовленої боротьби за нові правди й духове вставання народу. Сковорода майже все сказав, на чому спираються глибинні основи українського націоналізму.

Гоголева свідомість почувань і емоцій — як „ключа до істини”, Кулішеве поняття „глибокого, таємного, невідомого серця”, — як сутності й ідеалу України, Шевченкове „ми віруєм Твоїй силі і духу живому”, „Правда оживе, надхне, накличе нове слово... і люд окрадений спасе”..., Франків „вічний революціонер — дух, що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя, волю, він живе...” — увесь цей ідейний зміст філософії животворчого духа нації є безсмертною спадщиною нашого найглибшого національного мислителя, Сковороди.

Але назріла пора, коли з площини думки вийшов український націоналізм у площину дії. Духово-політичні основи під революційні дії українського націоналізму завдячуємо головню провідній постаті нашого відродження, пророкові нашого національного визволення, Миколі Міхновському. „Смерть політичну, смерть національну, смерть культурну” приготують вороги українській нації, — бив на сполох Міхновський, — але „одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі” стане Вона, — проповідував він у своєму „Вірую”, одному з перших проявів українського новітнього націоналізму, висуваючи вимогу революційно-політичної боротьби всього народу за виборення волі й досягнення національно-державної мети.

Для здобуття такої великої цілі доконечні якісні вартості; які вони, формулював один з піонерів на тому полі, державний ідеолог, Вячеслав Липинський. Державну незалежність, згідно з Липинським, може здобути тільки така нація, якої провідна, воєвнична верства настільки хоче своєї власної влади, що вона, супроти чужоземного натиску, вся, без різниці переконань, солідарна. Серед організуючих, конструктивних, державно-творчих елементів-прикмет наголошує він честь, вірність, послух проповіді, суспільну дисципліну, ідейність, національну волю до чину. Бог дав людям для виконання добра та уникання зла розум та свобідну волю. Чесність і моральність національних провідників — необхідні характерологічні признаки й моральні імперативи.

Український націоналізм натрапляв, з самого вже початку, на гостру реакцію збоку деяких, головно соціалістично й матеріалістично настроєних, прошарків власного суспільства, як, наприклад, в постаті еволюціоніста-соціаліста Михайла Драгоманова, і, самозрозуміло, збоку чужих національних противників, зокрема ворогів української державности. Очистити на ідейному відтинку ґрунт від хабаззя неукраїнських матеріалістичних доктрин, поглибити світоглядні основи, викристалізувати націоналістичну ідеологію випало на долю ідеолога українського націоналізму, Дмитра Донцова.

Проти утопізму, примітивного інтелектуалізму, наукового квієтизму, хуторянського універсалізму, матеріалізму, провансальства своїх малоросійських земляків поставив Дмитро Донцов безкомпромісовий принцип волюнтаризму, волі до життя, волі до державности української нації; проти ворожих зазіхань московського імперіялізму — українську політично-визвольну ідею монолітного протимосковського фронту. Основними вимогами українського націоналізму вважає Донцов: зміцнювання волі до життя, до влади, до експансії; прямування до боротьби, усвідомлення її конечности; не реалізм і раціоналізм, а романтизм і ілюзіонізм (ірраціоналізм), себто елементи почувань, моралі, фанатизму, віри, ідеї, національного патосу мають бути силовими факторами націоналізму, а творче зусилля ініціативної меншости його порядкувальним органом.

У площині етики, покликаючись на дух нашої лицарської давнини, твердить Донцов, не матеріальне, як добробут, достатки, приземність, а моральне, зокрема чотири грецькі, відповідно змодифіковані, платонічні чесноти — віра, мудрість, шляхетність, мужність — є тим, що має в провіді переважати. Хрест, меч, серце — символи донцовського націоналізму; в засаді той самий первинний ідейний зміст, що висловлював і Сковорода. Донцов, як націоналістичний мислитель-мораліст, не міг у своїй світоглядній настанові не повернутися аж до самих її джерел, етики й моралі китайського типу (Конфуція, зокрема культу предків), грецького (Платонові ідеї, чесноти) й християнського (апостольство віри).

Рамки цієї статті не дозволяють репрезентувати дуже своєрідні, питоменні внесення в філософію українського націоналізму інших визначних індивідуальностей-мислителів, як, наприклад, історіософія й мотив призначення України, з її символічними національними єдностями (організації, історії, майбутности, раси) Юрія Липи, містика дупні народу й духа нації Юрія Русова, споріднена з повищим — законність України в ролі твердині миру й порядку, сторожа на великих світових дорогах, заборона проти періодичних вибухів вулкану Азії — Володимира Шаяна, ідея втілення революційної думки в чин у творчості передових національних поетів-філософів, як Лесі Українки, а зокрема О. Ольжичеві уточнення — „вибух зголосить наш прихід”, „державна не твориться в будуччині, державна будується нині” і багатогранні внесення інших сучасних націоналістичних філософів-ідеологів, чия праця покищо в форматворчій стадії.

~~~~~

Як часто буває в історії, прогнила еліта привела до воєнного розгрому цілу країну, разом з собою потягнула в пропасть націю. Де оспала і здеморалізована верхівка дає — з оспалости, „гуманітаризму” або трусости — вільну руку еґотистично-партикулярним баганкам гасити, одиниць, груп, клас, партій, клік, провінцій (що не хогуть підпорядкуватися законам цілости), наступає повільний розклад суспільства. (Д. Донцов)

Д-р Михайло Кушнір

ЄВРОПА В ПОШУКУВАННІ ФОРМУЛИ

Одною із рис оборонного фронту Західньої Європи і визвольного фронту Східньої Європи, які тепер монтуються, є сповидна ідейна порожнеча. Історичне змагання, яке розгортається, є тільки політичним, воно є передусім ідеологічним змаганням. Демаркаційна лінія, яка ділить два ворожі табори, розбиває всі народи, надаючи цим змаганням прикмет міжнародної громадянської війни. Коли можна теперішнє змагання прирівняти до чогось в минулому, то хіба до релігійних воєн в Європі у XVI і XVII віках, а дещо до хрестоносних походів і пізніших змагань християнського світу з маврами і Туреччиною.

Проте, це змагання має одну досить дивовижну рису. Саме ту, що тільки один табір іде в ньому до боротьби з чіткими кличами. В релігійних війнах протестанти боролись з католиками, в хрестоносних походах — християни з магометанами, але тепер інакше. Комуністи знають добре, за що вони борються: вони борються за перемогу комунізму. Але за що бореться противний табір? Він бореться передусім за відпертя комунізму, отже його ціль сповидно негативна.

Щоправда, це тільки сповидно, бо кожний європеєць, який стає на позиції оборонної готовності супроти небезпеки комунізму, інстинктивно знає, що він обороняє. Він обороняє батьківщину, з її традицією, з її історичним доробком, з її величністю і силою; він обороняє християнську релігію; він обороняє європейську цивілізацію; він обороняє засади європейської моральності й права, що спираються на християнські основи; він обороняє свободу і гідність одиниці; обороняє європейський стиль життя, форми суспільного й політичного устрою, які є для нього цінні, а яких основою є саме ця свобода одиниці; він обороняє, врешті, свій особистий добробут, добробут своєї кляси чи свого краю.

Це все правда. І всього цього вистачило б у чисто політичному змаганні. Вистачило б навіть і в ідеологічному змаганні, яке не має прикмет громадянської війни, але яке протиставляє себе різним краям, — так менш-біль-

ше як протиставлялися Еспанія і край маврів у XV столітті. Але в громадянській війні з міжнародним засягом спирати фронт боротьби тільки на прямуванні до оборони дїбр, що їхню вартість відчувається передусім інстинктивно — це таки велика слабкість. Європа потребує формули, в якій інстинктові прямування були б спрецизовані.

Тут не йде про творення нової доктрини, яка комуністичній утопії протиставляла б якусь іншу утопію, а куншттовній, спертій на Марксі комуністичній діалектиці — якусь іншу, не менше ефектовну діалектику, що, на словах, розв'язувала б так само просто й успішно недомагання, від яких страждає людство. Бо на нову доктрину „раю на землі”, доктрину, що обіцяла б радикальне й тривале розв'язання проблем, які сьогоднішня доба несе зі собою для людства, вже, мабуть, немає місця в світі.

До цього ж треба завважити, що багато сучасних письменників стоїть на становищі, що доба „ізмів” скінчилася і що люди розчарувалися не тільки в якійсь одній ідеології, в комунізмі чи в фашизмі, але в ідеології взагалі. На їх погляд людство зробило один із найбільших і найболючіших дослідів — ідеологічний експеримент. Мрією сучасної людини, кажуть вони, є не нове суспільство, але повороти до давнього, — спокій, а не перетворення. Бо досвід учить всіх сучасних людей, від філософа до пастуха, що в змаганні до збудування раю на землі — збудовано не одне солідне пекло. Переживаємо, твердять ці автори, добу руїни найбільшої ересі, яку породила наша цивілізація. Цю ересь можна б назвати ересю ідеології. Її істотним і найглибшим змістом є віра в можливість привернення „раю на землі”.

Але неможливість і зайвість нової доктрини „раю на землі” не означає, що можна обійтися без сформулювання цілей і окреслення ідеалів. Світ переходить велетенські перетворення. Те, що було, валиться або вже завалилося — і не буде відбудоване в давній постаті. На руїнах давнього світу визнавці комуністичної утопії прагнуть будувати своє пекло. Ті, які відкидають програму цієї утопії, мусять знати, що

вони задумують вибудувати замість неї. Вони не думають про іншу утопію. Вони не обманюють себе, що можливим є рай в іншій формі. Але їм потрібний по-людськи подуманий, розсудливий плян.

Такого пляну досі немає. Великий табір ворогів комунізму, який монтується, характеризує, як досі, велика під цим оглядом порожнеча.

А що життя не переносить порожнечі, цю порожнечу виповнюють покищо напрямки і сили, які є тільки сурогатом того, що повинно надійти.

Одною з цих сил-підмінок, що намагаються організувати Європу до боротьби з комунізмом, є соціалізм. Світ гомонить сьогодні тріскотом розламів у соціалістичних партіях всіх країв Європи, які розбиваються на табори прихильників та противників комунізму, і гамором організаційної акції, що намагається монтувати соціалістичний фронт боротьби з комунізмом. Зусилля, з яких складається ця акція, гідні пошани. В багатьох краях є вони також чинником, який гамає вплив комунізму на робітничі маси, дуже корисним фактом.

Було б, однак, великою оманю уявляти, що соціалізм може стати тією силою, яка скоординує Європу. Його первородним гріхом є спільне з комунізмом походження. І один і другий стоять на становищі боротьби кляс, і один і другий є по духові цілковито чужі християнству або ворожі до нього, і один і другий є аісторичні, антитрадиційні, з погляду доктрини інтернаціональні. Це ще найменше стосується англійського соціалізму: його генеза не є марксистська. Але навіть коли б соціалізм усіх континентальних країв виглядав так, як англійський, він не був би спроможний скоординувати Європи під своїми прапорами.

Європа не об'єднається в ім'я доктрини примату одної тільки суспільної кляси, — кляси, яко до того ж в деяких краях (а саме хліборобських) є тільки дрібною меншістю. Європа не об'єднається — тим більше — в ім'я доктрини, яка своїм духом чужа християнському світоглядові та традиціоналістичним навикам і яка зраджує багато утасного посвоячення з комунізмом. В міру того, як в Європі й у світі буде закріплюватися фронт боротьби з комунізмом, значення соціалізму слабшатиме. Він втрачатиме велику частину свого впливу на

маси, а разом з цим внутрішньо перетворюватиметься. Він буде, з одного боку, насякати християнським впливом, визбуватися свого марксистського ідеологічного вантажу, ставати щораз більше тільки організаційною формою, яка репрезентує матеріальні інтереси робітничої верстви, формою, визволеною від усієї містики соціалістичного світогляду, що хоче за своєю власною, доктринерською і бездушною рецептою ущасливлювати людство та переформувати його в абстрактно запроєктований, утопійний рай на землі, а з другого боку він буде — шляхом нових і нових розламів чи індивідуальних сецесій — втрачати щораз більше прихильників у користь комунізму.

Іншою з цих сил-сурогатів є клясовий селянський рух. Він досить сильний у деяких, хліборобських краях середньо-східньої Європи і втішається подивугідною популярністю та симпатією в деяких, антитрадиціоналістично, а особливо антикатолицько наставлених інтелектуальних колах на Заході. Клясовий селянський рух під одним оглядом дійсно є антикомуністичною силою: його заложення — оборона матеріальних і політичних інтересів суспільної верстви, яка справді ворожо наставлена до комунізму і яка також, коли йде про її матеріальний інтерес, найщільніше пов'язана з утриманням засади приватної власності, не має нічого спільного з комунізмом.

Однак і клясовий селянський рух не скоординує Європи, навіть не скоординує Східньої Європи. Цей рух репрезентує тільки деякі течії в селянських масах. В суті речі він протиставний свідомій поставі дуже поважних відламків цих мас, а інстинктовим змаганням та почуванням дуже значної їх більшості. Аж ніяк не можна порівнювати ролі соціалізму серед робітничої верстви з ролею „людовців” серед селянських мас: соціалісти, здебільша, тримають керму душами фабричного пролетаріату всіх країв, тоді як про „людовців” цього не можна сказати. Коли соціалізм виводить свою доктрину з джерел матеріалістичної філософії, то це не суперечить почуванням і світоглядові робітничих мас, бо ці маси у великій мірі самочинно відійшли від християнства, а частково були оформлені соціалізмом в дусі його філософії. Але селянські маси — і то передусім у тих краях, в яких поширений „людовий” рух

— є суспільною верствою, яка сильно традиціоналістична, християнська і непохитно прив'язана до успадкованого звичаю.

Це правда, що клясовий селянський рух не завжди і не всюди має обличчя протиставне цим тенденціям. Він не має такої викінченої доктрини, як соціалізм, і тому також легше підпадає перетворенням під впливом інстинктивних почувань має, навіть під впливом ідеологічних напрямків, що нуртують в інших середовищах даного народу. Але в своїй основі клясові селянські рухи антитрадиціоналістичні, клясово виключні, чужі, а деколи навіть ворожі християнському світоглядові. Не зважаючи на те, що вони інакше, ніж соціалізм, відносяться до приватної власності, вони зраджують глибоке посвоячення з соціалізмом. Це посвоячення випливає не тільки з клясової постави, але й з утасного, спільного обом рухам ідейного підкладу: антитрадиціоналістичного і бунтівливого в стосунку до існуючого суспільного ладу, до Церкви, навіть до релігії. Не зважаючи на селянське прив'язання до засади приватного володіння землею, клясові селянські рухи мають точку зіткнення також і з комунізмом, а багато діячів цих рухів пристали до комунізму. Клясові селянські рухи не є ані достатньо чітким протиставленням комунізмові, ані не мають шанси об'єднати під своїми прапорами селянського загалу у своїх краях, не кажучи вже про цілість своїх народів.

Так само не має шанси з'єднати під своїми прапорами Європи, чи тільки свої народи, союз чи сума соціалістичного і клясово-селянського напрямків, хоча б навіть доповнена якоюсь в клясовому дусі подуманою репрезентацією третьої верстви: інтелігенції. Ці напрямки не репрезентували б змагань європейських народів навіть тоді, коли б вони в цілості репрезентували свої верстви: бо добро народу, чи тим більше Європи й європейської цивілізації, не є тільки сумою клясових інтересів.

Третьою і найбільшою з цих сил-сурогатів є християнсько-суспільний рух. Силою цього руху є те, що він спирається на християнські підстави, отже не є, як соціалізм і частинно клясовий селянський рух, в суперечності з почуваннями і світоглядом переважної більшості тих людських мас, які протиставляються комунізмові, і взагалі з духом Європи та її циві-

лізації, але є з ним ідеально згідний. Та, не зважаючи на це, і цей рух не є ще тим, що його Європа інстинктивно прагне.

Християнсько-суспільний рух є великою і незвичайно корисною силою, але він має з політичної точки зору один основний недолік: його думковою точкою виходу не є схоплення цілообразу політичних справ свого краю, Європи чи світу, але є змагання виконати тільки одне, частинне завдання, а саме перевести або підготувати подумані по-християнськи суспільні реформи. Щоправда, від часу, коли народився цей рух, його овиди значно поширилися. Сьогодні саме життя змушує цей рух, коли він має владу або бере участь у її виконанні в цілому ряді країв, — до того, щоб думати про справи, які раніше були поза досягом його зацікавлень. До того ж, порожнеча в житті Європи, про яку я говорив на вступі, приводить під прапори цього руху численні категорії людей, що в інших умовах організувалися б деінде. Цей рух є сьогодні чимсь куди більшої скалі, ніж був ще недавно.

Але, не зважаючи на це, в психології й поставі цього руху є невігійна вада, яка позначає цей рух дивною слабкістю: люди цього руху, в основі речі, не розуміють політики і нею не цікавляться. Незвичайно корисні на властивому полі свого діяння: в християнських робітничих спілках і т. д., — вони вносять до властивої політики парафіянську вузькість овидів, добродушну м'якість, поступливість і нахил входити в непотрібні компроміси в усіх справах, крім лише тих, які сягають в ділянку засад християнської доктрини. Їх характеризує наївність в оцінюванні проблем і людей, наївність в стосунку до тяжких і грізних небезпек та завдань, з яких складається сучасна політична дійсність. Це не є люди, які могли б стояти на висоті вимог політичного життя нашої доби: вони надто м'які для керування політикою, вони замало мають в собі твердості, героїзму та духа боротьби і занадто наївні.

Вони мають ще одну хибу: заправлені для дії в робітничій масі, де панує марксизм, і вишколаєні для конкурентної боротьби за впливи з марксистськими організаціями, отже для переліцитування себе з ними, для засвоювання собі пози, яка видавалася б марксистам

менше разуючою, а крім цього змушені до частих переговорів, торгів і компромісів із марксистами, отже звиклі до них і схильні бачити в них живих людей, деколи оживлених чесними інтенціями, людей, які своїми особами заслоняють їм свою доктрину — християнсько-суспільні діячі деколи самі дещо заражені марксизмом і є неначе його негативом, „відворотною стороною медалі”. Все це спричиняє, що вони не є формацією, забезпеченою прикметами, потрібними у великій, історичній боротьбі з комунізмом. Це потверджує нагромаджений історичний досвід: рухливі і на чоловічих позиціях у добах, коли рядить парламентарна коаліція або взагалі домінує компроміс, вони стають безрадними в обличчі політичних потрясень, і тоді здебільша їх усувають з політичної арени.

В зв'язку з цим особливо характеристичною є історія християнсько-суспільної партії, яку очолював Гіль Роблес в Іспанії. Вона домінувала в краю доти, поки в атмосфері республіканської свободи не наросли нищівні сили комунізму, а коли революційний табір пішов в атаку, була зметена правими силами, що скупчилися довкола генералів і зорганізували антиреволюційне військове повстання. Певно, що це саме повториться ще не раз у майбутньому.

Християнсько-суспільний рух не репрезентує всієї політичної правди, за якою тужить Європа, але тільки її частину. І тому він теж не скординує Європи.

Але щораз ясніше виявляється, що пустка, яку відчуваємо сьогодні в політичному й ідеологічному житті Європи, починається від часу, коли заломився західньо-європейський націоналізм старого типу, який був помилковою доктриною. Хоч в тому, що він голосив, було зерно правди. І це зерно правди, — яким було зрозуміння кінчності турбуватися про добро народу, як збірноти, що є чимсь багато більшим, ніж сума одиниць чи партикулярних інтересів (суспільних кляс і т. ін.), а водночас відокремленої в самостійну цілість із загалу людства — спричиняло те, що під прапори націоналізму горнулися або впливові його доктрини в більшому чи меншому ступні підпадали також непроглядні ряди людей, інстинктові почування яких були цілковито чужі погансько-

му первневі, що крився в крайньому націоналістичному світогляді.

Це зерно правди, що містилося в доктрині старого європейського націоналізму, спричиняло те, що цей націоналізм виконував у житті народів Європи незвичайно важливу функцію. Він заповнював дійсну прогалину в її ідеологічному й політичному житті.

Він не був так, як християнсько-суспільний рух, напрямком, що проповідував тільки частину правди. Бо побіч своєї — незвичайно корисної і творчої — частини правди, він проповідував також і фальш. І це було причиною його заломання.

Але внаслідок цього заломання разом із старим націоналізмом потонула також і проповідувана ним частина правди. І це є причиною пустки, яка від деякого часу постала в Європі.

Європа перебуває сьогодні в добі великих змін і хаосу. Цей хаос проявляється, зокрема, в крайній суперечності напрямів і ідеологій, які приходять до голосу.

Повне розбиття Європи на атоми держав і народів, які рядилися своїм егоїзмом — було шкідливе. Єдність Європи є кінчністю, але надто далеке посунення цієї єдності було б також незвичайно небезпечно й шкідливе. Загальноєвропейська наддержава, однаково советського чи несветського стилю, було б в майбутньому таким самим нещастям, як панування в Європі крайньої засади егоїзму і боротьби за існування.

Майбутність Європи вимагає чогось цілком іншого: вимагає привернення давньої, середньовічної родини християнських народів, родини народів, яка кінчну європейську єдність погодила б із свободою і з відрубним, незалежним життям кожного народу зокрема.

Тільки християнський націоналізм — національна ідея, сперта на основи християнського світогляду і на свідомість загальноєвропейської єдності, може довести до здійснення цього ідеалу.

Ідейну пустку, яка в Європі від деякого часу запанувала, може усунути тільки християнський націоналізм. І тільки під прапором „Бог і Батьківщина” може скоординуватися Європа, що готується до боротьби з комунізмом.

Д-р Петро Мірзук

ПОЛК. ЄВГЕН КИОНАЛЕЦЬ І „РЕАЛІТЕТИ”

Заголовок нашої статті викличе, можливо, здивування й застереження: „А хіба ж можна говорити про погляд полк. Євгена Киональца на політичну концепцію „реалітетів”, коли та концепція зродилася щойно недавно серед нових українських емігрантських політиків, а полк. Є. Кионалець загинув смертю героя 25 років тому.

Отже, можна. Сьогоднішня концепція „реалітетів” це аж нічого істотно нового, це тільки відгребана з нашої історії, підпудрована та підмальована цяцька, яка в час свого народження, сорок років тому, та пізніше в часі свого діювання була широко відомою серед тодішньої української політичної еміграції в Європі під іменем „зміновіховщина”.

Батьком „зміновіховщини”, або по-сьогоднішньому „реалітетів”, був Володимир Винниченко, отой сумної слави діяч відродженої на руїнах царської Росії української державності, який негайно після проголошення Четвертого Універсалу вийшов із складу уряду УНР і проголосив „неутралітет” супроти кривавої московсько-більшевицької навали. І в той час, коли московська орда під Крутами колола багнетами українських юнаків, а в Києві намагалася ріками української крові втопити волю України, він писав у своєму нотатнику своє політичне „вірую”: „А що як народні комісари (тобто московські більшовики — П. М.) мають більше рації, ведучи Росію, а з нею й Україну, до соціальної революції?” („Відродження Нації”, т. II, ст. 256). Правда, „народні комісари” незабаром після того змусили Винниченка тікати на еміграцію. Але ані те, ані кривавий терор московських „народних комісарів” супроти українського народу не вилікували Винниченка з його сумнівів. „А що якщо...” Навпаки, на еміграції Винниченко перетворив своє припущення у твердження: Так, УСРСР — це українська держава. УСРСР — реалітет! В УСРСР розвивається українська культура, в УСРСР український народ здобуває небувалі осяги в усіх ділянках! Це є факти, — почав пристрасно переконувати українську політичну еміграцію Винниченко, — це є реалітети, яких не можна запелечити.

Це була зміна віх. („Віха” — староукраїнське слово, означає тичку з прив’язаним до неї віхтем соломи, щось ніби дороговказ). Тож Винниченко змінив українську синьо-жовту віху на червону — „українського” соціал-комунізму.

Так зродилося на початку 20-их років відоме „зміновіховство”: відкинення безкомпромісового самостійництва та непримирності з більшевизмом, як новітньою формою московського імперіалізму, і визнання та пропагування УСРСР, як української держави, яка „реально існує”.

„Зміновіховство”, тобто визнання УСРСР як корисного для української справи „реалітету”, охопило було тоді частину наддніпрянської еміграції, дісталася

до Галичини, де його „апостолом” став проф. Антін Крушельницький, і збаламутило навіть голову емігрантського уряду Західної України, диктатора д-ра Є. Петрушевича, який став на становищі, що галичанам треба прийняти допомогу „радянських братів з-над Дніпра” для того, щоб визволити Галичину з-під Польщі й приєднати її до „радянської” Наддніпрянщини. В інтерпретації д-ра Петрушевича дісталася „зміновіховство”, чи там „орієнтація на реалітети радянської України”, також в ряди членства УВО, де визнававцем тієї „поступової концепції” став інж. Індишевський, крайовий командант УВО в 1924 році.

Полк. Євген Кионалець, як головний командант УВО та організатор і голова Проводу ОУН, зайняв від самого початку крайньо вороже становище до усіх форм того „зміновіховства”, протиставився йому з усією рішучістю, і своєї непримирності в цьому відношенні не змінив ніколи. Коли ж під кінець 1923 р. більшість тодішньої Команди УВО вимагала від полк. Киональца, щоб він підпорядкував УВО д-рові Петрушевичеві й визнав нову орієнтацію на „реалітети” УСРСР за зобов’язуючу УВО, полк. Кионалець волів зректися посту головного команданта й хвилево вийти з УВОrganізації, аніж сплямити себе „зміновіховством”.

Півроку пізніше Команда УВО під тиском членства скапітулювала перед полк. Киональцем і передала знову керування організацією в його руки. Приймаючи пост головного команданта, полк. Кионалець поставив виразну умову: УВО мусить зірвати з д-ром Петрушевичем із-за його орієнтації на „реалітети радянської України” і повернути непримирну ворожість до тієї концепції. Ту умову прийнято і здійснено: Українська Військова Організація, очолена знову полк. Євгеном Киональцем, відмежувалася від диктатора Петрушевича організаційно і, головню, дуже чітко від його нової політичної концепції — орієнтації на „реалітети радянської України”. Усіх прихильників тієї концепції, на рішучу вимогу полк. Киональца, усунуто з УВО, а головний оборонець її інж. Індишевський, скоряючись наказові головного команданта, переїхав з Галичини до УСРСР, щоб там організуванням революційного протибільшевицького підпілля реабілітувати себе. Своєю смертю в підвалах більшевицької ЧК, як організатор УВО на Наддніпрянщині, інж. Індишевський дійсно реабілітував себе.

Перший „апостол” зміновіховства, чи пак „орієнтації на реалітети радянської України”, В. Винниченко переїхав був сам з еміграції на Наддніпрянщину. Але він швидко переконався, що таке „реалітети” в окупованій червоною Москвою Україні, і тому, поки ще була змога, втік знову за кордон і осів у Франції. Інші — як от проф. Антін Крушельницький з родиною, — які теж переїхали були тоді на Наддніпрянщину і не мали змоги втекти, заплатили за свою важку помилку власним життям, одержавши від советського уря-

Богдан Коринт

ДИПЛОМАТИЧНІ КАВЕРЗИ

Світові події політичного характеру розвиваються у таких чудернацьких напрямках, що людину, яка думає, охоплює і злість, і сміх, і досада, і пасія. Врешті, у повені взаємосуперечних заяв лідерів дипломатії, людина губиться і взагалі перестає будь-що розуміти. Бо як це? Чи лідери західної політики такі вже невігласи, щоб упродовж кількох днів висловлювати такі заяви? Невже ж вони не знають, що таке комунізм і Росія? І чим критичнішою стає ситуація, тим глибшою стає мовчанка

~~~~~
ду в заплату за романтичне прагнення до „реалітетів” реальну кулю в потилицю.

Зміновіховська „орієнтація на реалітети радянської України” двадцятих років скомпромітувала до основ її авторів та „апостолів”. Ті з її адораторів, які воліли слати „туди” інших, а самі залишалися закордоном, виреклися тієї „поступової” концепції. І в тридцятих роках її викинено на смітник.

Здавалося — раз на завжди.

Аж гульк! — і через чверть століття її віднайдено десь там на історичному смітнику, згальванізовано, підмальовано і... винесено на форум української політичної еміграції як „наймодернішу”, „найбільш поступову” і „найбільш оригінальну” політичну концепцію. І хто ж це відгребав її з попелу забуття? Колишні її адоратори? Новітні яничари червоної Москви? Ні! Автором цього небувалого осягу є так зване „середовище двійки”: колишні члени революційної ОУН. І що найдивніше: поставивши ту відгребану ними, давно скомпромітовану „концепцію орієнтації на реалітети радянської України” в основу своїх „позицій” (ідеологію, що є основою українського націоналістичного руху, вони висміяли й відкинули), члени того середовища визнали можливим звати себе далі націоналістами, а свій гурт — ОУН з дочірною „з”. Правда, деякі інтерпретатори скоротів вяснюють, що те „з” власне й розкриває, що йде тут про організацію „націоналістів-зміновіховців”. Алеж вони самі заповняють, що вони є таки теж прямими пересемниками і самої ОУН, заснованої полк. Є. Коновальцем, і його ідей.

Пригадка, як то поставився був полк. Є. Коновалець до зміновіховської „орієнтації на реалітети радянської України”, дає ясну відповідь на питання, як поставився б він до неї тепер, коли її відгребали „двійкарі”. Немає найменшого сумніву, що ні одному із них не дозволив би полк. Євген Коновалець, якщо б він жив сьогодні, звати себе їхнім організаційним чи ідейним провідником. А тим із них, хто визнав би щиро свою помилку й щиро бажав би реабілітувати себе перед українським народом, дав би той самий наказ, що його дав був тоді інж. Індишевському з метою реабілітації.

довкола неї або тим хаотичнішим стає галас і дивнішими вчинки, що за тим приходять.

У тій метушні події скоро забуваються і відходять у забуття, здається, на радість дипломатів. Бо коли люди перестали цікавитися подією, можна її спокійно полагодити в кулюарах дипломатичних установ.

Ось, наприклад, події довкола Куби, які ще всім нам у пам'яті. І все ж Куба, не зважаючи на гостру кризу, дістає від американського уряду грошеву допомогу. Або ЮНЕСКО, що видає за американські гроші книжку, що прославляє ССРСР. Індія, що під час війни з комуністичним Китаєм одержувала ракетні літаки від ССРСР. А що власне з тією війною? Що з Катангою і Конгом? Яка ситуація в Азії? Не знаємо, часто не тому, що багато справ промовчується, але тому, що вістки і заяви такі суперечливі, що людина перестає вірити словам визначних політиків і кінець-кінцем не вірить у ніщо. Бо, врешті, хто з певністю розуміє, чому, з одного боку, ЗДА обстоюють цілість Росії і українське питання є „табу”, а з другого урочисто святкують день 22-го січня. Де дійсність, а де дипломатичний трюк-каверза, де прихильність до нашої справи, а де шантаж Москви? І перед нами стоїть питання: чи ця явища є симптомом нашої мізерної доби (в кожній генерації був певний відсоток людей, які вірили, що їхня доба — мерзотна!), чи може таке вже було?

Переглянувши сторінки недавньої історії світу, ми скоро знайдемо відповідь. Ми самі були свідками таких і подібних справ, ми їх тільки призабули. Вони не були може такі численні і преса не розписувалася про подробиці, але тоді й зацікавлення політичними справами не було так масове, як тепер. Подаю декілька прикладів.

Кілька років перед війною, коли Гітлер почав розбудовувати військову потугу, рознеслася вістка про непорозуміння між гітлерівською партією і військом. Цю вістку самі німці роздули до таких розмірів, що виходило, ніби та боротьба йшла на життя і смерть. В таких умовах кожний вірив, що не може бути мови про мілітарне скріплення Німеччини партією, бо

це означало скріплювати свого ворога. Західні дипломати дали зловити себе на ці хитрощі. В той час Гітлер поклав основи для розбудови Вермахту і підготовки до війни.

Чи не має такого самого ґрунту „конфлікт” між Москвою і Китаєм? Хто знає правду? Хто знає, чи на свій спосіб західні потуги не пускають навмисне в пресу ці вістки, щоб залепнити комуністичний світ у вдалості цього маневру? А може справді вірять у непримиренність Москви і Пейпінгу?

Цікаву історію маскуваннн справжніх намірів знаходимо в Японії 1939 року. Хтось із західних публіцистів пустив вістку, що японці не мають достатньо розвиненого відчуття рівноваги в повітрі і тому не є добрими пілотами. Цю вістку підхопили самі японці, і легковірні політики повірили у неможливість створення сильного японського летунства. Дехто навіть доказував, що тільки біла раса здібна до героїства у повітрі. В той час японці, прикриваючись цим маневром, розбудували летунство і справили американцям Перл Гарбор!

Усі ці приклади вказують на одну із засад в дипломатії: коли у світі поширюється фальшива, понижуюча нас вістка чи опінія, тоді краще її підкріпити, бо вона пізніше принесе користь.

До складніших маневрів належить опінія про генерал-фельдмаршала Роммеля як про визначного вождя в другій світовій війні. Викликав її сам Черчілл у своїх промовах в англійському парламенті, у яких називав Роммеля військовим генієм. Африка була влучена у сферу впливів Італії, і у Роммеля воювали там італійські дивізії, про які Черчілл не згадував ані словом. Отож, наміром цього державного мужа було спричинити непорозуміння між Італією і Німеччиною. Гітлер не міг зрозуміти намірів Черчілла, але Муссоліні відгадав їх відразу. Через те затія Черчілла не вдалася, тим більше, що зробила серед народів північної Африки і західної Азії велике враження, корисне для Роммеля і Німеччини. Щоб не втратити на повазі серед жителів Африки, Роммель ніколи не їздив верблюдом, а тільки в танку, бо знав, що ніколи не дорівняє у їзді на верблюді арабським їздцям.

Для таких дипломатичних чи політичних маневрів потрібно людей, які добре знають пси-

хіку ворога і мають потрібний вишкіл. Природний талант такого ошуканства мав Сталін. Він обіймав німецького представника і люб'язно споглядав йому в очі, промовляючи: „Ми навіки залишимося вірними друзями”, а в той же час договорювався з англійськими дипломатами.

Гітлер говорив своїм партійцям, що кожний володар повинен, нав'язуючи різні стосунки і укладаючи різні договори, залишати їх у неясному стані для своїх наслідників. А ті у свій час зможуть їх використати для себе, інтерпретуючи, як їм буде вигідно. „Якщо б атонські монахи прохали мене стати візантійським цісарем — казав Гітлер — я наказав би зробити з цього документ. Хто знає, коли це може придатися Німеччині”. (Цитую з пам'яті). Ці слова нагадують нам Переяславський договір. Неясний, недоговорений, чи то існує, чи то пропав, але в пізніших часах на його підставі Москва виставляла свої „права” на Україну.

У київському журналі „Вітчизна” (ч. 7 1959) появилася репортаж Г. Плоткіна з подорожі до Ізраїлю. В одному місці автор наводить таку розмову:

„До речі, про антисемітизм. Я зберігаю вірність з єврейської газети „Кемпфер”, яка видається в Нью Йорку. Дуже цікава вирізка, от послушайте!

Діставши зі своєї торбинки записну книжку, вона виймає з неї акуратно складений клаптик газети і читає:

... Якби в мене була не тільки воля, але й влада на це, я б підібрав групу сильних молодих людей — розумних, скромних, відданих нашим ідеям і сповнених бажання допомогти поверненню євреїв — і послав би їх у ті країни, де євреї загрузли в грішному самовдоволенні. Завдання цих молодих людей полягало б у тому, щоб замаскуватись під не-євреїв і, діючи методами грубого антисемітизму, переслідувати цих євреїв антисемітськими лозунгами. Я можу поручитися, що наслідки з погляду значного припливу імігрантів до Ізраїлю з цих країн були б у десять тисяч разів більші, ніж наслідки, яких домоглись тисячі емісарів читанням безплідних проповідей.

— Цікаво?

— Хто це пише?

— Відкрию одразу, бо ви ніколи не здогадастесь! Автор цієї статті — голова ізраїльського уряду Бен-Гуріон...”

Через кілька тижнів після появи цього репортажу, в Європі та в позаєвропейських країнах почалися антисемітські розрухи, грубі й глупі, з малюванням гакенкройців і дівачьким докучанням жидам. Хто знає, який зв'язок мали між собою поодинокі ланки цієї справи: стаття у „Кемпфер”, стаття в „Вітчизні” і провокація антисемітських виступів. В чийому інтересі це було і хто кермував цією справою?

Світова преса розписується про намірений поділ світу поміж двома найбільшими потугами. Одна з них оточила себе після другої світової війни поясом сателітних держав, друга має намір це зробити і знаходиться у процесі творення подібних сателітів. Там — опір, давно здрушений силою. Тут саме позначаються опірні точки: де Голь і Канада.

Проте, повідомлення у пресі не є міродайними, бо якби вони й віддзеркалювали деякі наміри чи події, все таки вони можуть бути дуже далекі від дійсності. Прикладом можуть прикривати приготування до війни. Цікаво відмітити, що наша еміграція може відіграти в цьому деяку, а може навіть і вирішну роль, приміром, у Канаді. Своєю чисельністю вона може бути і, мабуть, є язичком у вазі поміж кандидатами обидвох партій.

Така ситуація ставить свої вимоги до нашої преси, яка повинна бути по можливості добре поінформована про перебіг подій, або щонайменше не оцінювати похопно ситуацій, спираючися на чужинній пресі. Йде про те, щоб не повторялися фальшиві інформування нашої публіки, як це було в випадках Єгипту, далекосхідньої Азії тощо, а навіть Конґа чи Куби.

Коли американська преса старалася перекопати своїх читачів у тому, що Кастро — не комуніст, а його революція — не комуністична, в Південній Америці було достатньо відоме справжнє обличчя цієї людини. Кастро від студентських часів був одним із найбільш активних комуністів і організатором бунтів, розрухів і вбивств в різних державах Середньої Америки. Про це писала виразно південноамериканська преса, яка не мала ніякого інтересу фальшиво інформувати своїх читачів.

Не менш цікавою є стаття Волтера Ростова, яка появилася недавно під заголовком „1963 — чий світ?” Ось уривок, який цікавить нашу спільноту:

„В комуністичному бльоці, як також у вільному світі, сила націоналізму велика; що більше, вона знову зростає. Вона росте, не зважаючи на тверді фактори політичної, мілітарної і господарської співзалежності. На Сході і на Заході люди стоять перед завданням зрівняти інтереси суспільств до одного знаменника, суспільств, які знаходяться на різних щаблях розвою. Яка система у тому світі, де потуга щораз більше роздвібується, є кращою, щоб могли помирити з собою розбіжні вимоги націоналізму і співзалежності?”

Коли йде про наші справи, то тут американський лідер знає, що в комуністичному бльоці, зокрема в ССРСР, найважливішою проблемою є Україна. Але в його міркуваннях вражає ставлення нівелюючих потуг з одного боку і націоналізмів — з другого. З цього висновок, що й клопоти потуг ті самі, а то й однакові. А дальші висновки насуваються самі.

В обличчі такого стану речей відповідальність нашої преси перед читачами і перед українською майбутністю стає очевидною. Паралелі можна знайти в ситуації з-перед двадцяти п'яти років.

А в моменті переломові, коли особливо від провідництва вимагалася великих вартостей, великої сили думки і волі, отже суворого відбору здібніших, інтелігенція ця знала лише засаду патологічного об'єднання: „забути все, що роз'єднувало, забути політичні і особисті поразки” і об'єднати руки, серця та сили для праці й боротьби, хочби деякі з тих рук були негисті, деякі з тих серць трусливі й підлі, а деякі з тих сил — на службі ворожих сил.

(Д. Д о н ц о в)

Проводити це значить мати відвагу рішати і за ті рішення відповідати. Зберігання статус кво може бути похвальне і пожитогне тільки в окремих ситуаціях і накоротко. Насправді ж веде той, хто посуває рух вперед.

(З націоналістичної мудрости)

Д-р В. Трембіцький

НАЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РУМУНІЇ І МИ

Останні інформації швейцарської преси сповіщають про тривожну ситуацію в Румунії. Здавалося б, що ця країна після відібрання від неї болгарської північної Добруджі, українських частин Буковини та Басарабії, після виїзду значної частини німців і після того, як вона признала автономію шеклерським мадярам, матиме тривалий спокій на відгінку національного питання. Тим часом, як виявляється, румуни, скориставшись з прогри мадярів у їх повстанні 1956 року, взялися за ліквідацію мадярського питання, як найважливішого в їх державі. Метою Румунії є остаточно закріпити за собою майже на половину не-румунський ще Семигород з його 62.200 кв. км. території і з населенням коло 3.421.000 душ.

Як же виглядає сучасне національне обличчя Румунії?

За останнім переписом населення (1960 р.) жило там 18.403.414 душ, при чому румуни становили 85,7% або 13.597.613 душ, мадяри — 9,4% або 1.499.851 душ, німці — 2,2% — 343.913 душ, жида 0,9% — 138.795 душ, інших 1,8% — 291.979 душ, в тому числі українців коло 150.000.

Згідно з вістками утікачів, що їх подає швейцарське „Вельтвохе”, семигородські мадяри-шеклери хочуть відірвати Семигород від Румунії і перетворити його в окрему самостійну республіку на взір Мадярщини чи іншої сателітної держави. А коли б це було неможливе, то бодай приєднати Семигород, як окрему советську республіку, до ССРСР.

Від 1001 року Семигород, що його заселяло старороманське плем'я даків, яке складалося із вигнанців з римської імперії, з малими лише перервами належав до Мадярщини. Щойно в листопаді 1918 р., після розпаду Австро-Угорської монархії, румуни силою зайняли Семигород, приєднали його до свого королівства і 4 липня 1919 року дістали на це апробату мирової конференції Антанти з Мадярщиною в Тріяноні. Під час другої світової війни, після віденського арбітражу з 3 серпня 1940 р., північний Семигород із 2.374.503 населення простором 41.267 кв. км. знову припав

Мадярщині, взаміну за що німці віддали румунам українські землі Буковини, Басарабію та частину Поділля й Помор'я між рр. Дністром і Богом, включно з... Одесою. Цей новий простір румуни назвали Трансністрією, або по-українськи Задністриящиною.

З моментом розгрому Німеччини та її союзників, 12 вересня 1944 року румуни знову захопили мадярську частину Семигороду, віддавши за це ССРСР українські землі Буковини і зрікшись молдавської частини Басарабії, яка нині входить до Молдавської ССР.

Комуністичний уряд Румунії признав у 1950 році Семигороду автономні права, створивши Мадярську автономну область із столицею в Тугру, з університетом в Аюді та частинно в Ключі і дозволивши відкрити низку середніх та народніх шкіл. Мадяри обняли тоді всі головні пости в семигородській адміністрації і особливо в автономній області.

Під час мадярського повстання румунські екстремісти спершу раділи, думаючи, що в такій ситуації їм вдасться відібрати від ССРСР не лише Молдавську ССР, але й українську Буковину та Басарабію (Ізмаїлщину). Знаючи антиросійське наставлення румунів, Москва зрезигнувала була із думки вислати румунські війська на здушення мадярського повстання і вислала туди свої частини. Врешті, тяжко було вірити в лояльність румунських дивізій, в яких було чимало мадярів.

Після здушення мадярської революції румунське антисоветське вістря обернулося на антимадярське: в такий спосіб румуни достосувались до антимадярського наставлення Москви, якої вони тепер стали кон'юнктурним „союзником”.

Румунська влада почала переводити масові арешти мадярської інтелігенції, засилати її на будову дунайських каналів в румунську Добруджу; багатьох мадярів засуджено на 10 — 25 років тюрми і на смерть. Почалося також переселювання мадярських родин в малярійні райони дунайського гирла.

1959-го року закрито мадярський університет в Ключі, а через кілька місяців і в Аюді,

відому стару мадярську бібліотеку частинно перенесено до Букарешту, а частинно спалено. Деякі професори цих високих шкіл поповнили самогубство.

Висланий румунськими мадярами меморандум до Об'єднаних Націй із підписами відомих мадярських патріотів привів до нових арештів та розстрілів мадярської верхівки.

Під час політичного відпруження на Мадярщині, за прем'єра Кадара, група мадярської інтелігенція, яка походила із Семигороду, почала інтервенювати в будапештському уряді в справі тяжкого положення їх одногородців. Це привело до гострої виміни нот між Мадярщиною та Румунією, результатом чого арештовано на Мадярщині д-ра Шандора Пускі, д-ра Григорія Будора та д-ра Гіля Зігмунда, яких обвинувачувано в творенні семигородського руху спротиву.

Сучасний стан мадярів у Румунії дуже тяжкий. Вони там — громадяни другої категорії. До того ж щораз більше румунів переселяється на мадярські етнічні землі, на яких 1961 р. знесено Автономну Мадярську Область, а мадярське католицьке та протестантське духовенство гостро переслідуються. Багато священників засуджено на досмертне ув'язнення та на тяжку працю в концентраційних таборах. Масово усунено мадярів з адміністративного апарату Мадярської Области. Викинено немало мадярів із румунської компартії. Мадярську мову, що була урядовою мовою побіч румунської, замінено румунською.

**

Офіційно ССРСР стоїть збоку в цьому румунсько-мадярському непорозумінні, і Москва не запротестувала навіть тоді, коли румунський суд дав 25 років тюрми творцеві проекту про приєднання Семигороду до ССРСР.

Зрозуміло, що Москва не може так скоро забути Мадярщині компромітації, що її вчинили мадяри своїм повстанням. Крім того, вона, очевидно, має на своєму „сумлінні” приналежність до ССРСР румунської частини Басарабії, в якій 1959 р. жило 65,4%, або 1.887.000 молдаван.

Яке ж може бути наше становище до румунсько-мадярського конфлікту?

Ясно, що наша постава залежатиме від постави самих таки мадярів і румунів до україн-

ської державної проблеми, тобто чи шукатимуть вони спільного фронту з Україною, чи з нашими політичними ворогами.

Як відомо, 1919-20 рр. Мадярщина, хоч і мала конфлікт з Україною в справі Закарпаття (біля 16.000 кв. км. та біля 500.000 душ населення в 1919 р., нині коло 850.000 нас.), все ж таки визнала де факто і де юре посольство УНР. Румунія, яка з Україною мала конфлікт у зв'язку не лише з Басарабією, але й з Буковиною, міняла кілька разів свою поставу і не збагнула цінності для неї самостійної України, як заборолала проти експансії Росії кожного кольору. За ціну визнання Українська Держава змушена була визнати за Румунським Королівством українську Буковину та Басарабію. Короткозора політика та полягання Румунії на силу Антанти помстились: Румунія втратила у червні 1940 р., як і Польща у вересні 1939 р., не лише українські землі, а й частину своєї етнічної території, а в 1945 р. стала сателітом Советського Союзу.

З другого боку Мадярщина в 1939 р. після віденського арбітражу 2 лютого 1938 р., в якому одержала частину Закарпаття включно із українськими містами Ужгородом та Мукачевом, не пошанувала прав українського народу на державність і пішла брутально проти нього, шукаючи спільного кордону з Польщею. Через те мадяри викопали собі ще глибшу, як це було до 1918 року, пропасть незгоди з українським народом. І спільний з Польщею кордон, якого вони прагнули, є тепер кордоном, що розділює двох московських сателітів.

Нам виглядає, що Україні налагодити в майбутньому коректні відносини з Мадярщиною буде легше, як з Румунією, бо з першою із цих країн нас ділить всього стокілометровий відтінок між м. Чопом та Виноградом (Севлюшем).

В межах України маємо за статистикою з 1959 р. всього 149.000 мадярів, зосереджених в Берегівському районі, на прикордонні. Їхню долю можна буде легко розв'язати. Спільність інтересів обох країн вестиме їх разом проти експансії Румунії, яка, з одного боку, зазіхає на українську Буковину (8.000 кв. км. з 767.000 населення, в тому числі 2.758 кв. км. та 240.000 нас. північної Басарабії — Хотинського райо-

ну), українську південну Басарабію, т. зв. Ізмаїлщину, або Подунайщину (12.400 кв. км. з 680.000 нас.), а з другого — змагає до нівеляції мадярської меншини в Семигороді. Тому проблема українських інтересів на румунському відтинку (20.400 кв. км. з 1.447.000 нас.) куди важливіша, як проблема мадярської Берегівщини (2.350 кв. км. з 175.000 нас.) на Потиссі. Так само проблема 1.500.000 шеклерських мадярів у Семигороді куди важливіша, як майбутність малої групи (149.000) мадярів в Україні. Знову ж претенсії Мадярщини до всього українського Закарпаття є таким самим нонсенсом, як претенсії Мадярщини до Хорватії чи австрійського Бургенлянду або всієї Словаччини.

Врешті союз Мадярщини з Україною важливий і тим, що обидві ці країни мають претенсії до просторів, що тепер належать до Словаччини: Україна — до Пряшівщини з 3.500 кв. км. і 150.000 української людности (офіційно лише 76.000, бо 46.000 пряшівських українців виїхало в Україну 1946 року), а Мадярщина — до Придунайщини з 7.000 кв. км. і 600.000 населення, серед якого нині живе ще (за чеською статистикою із 1947 р.) біля 400.000 мадярів, тобто біля 3,2% всього населення Чехо-Словаччини, або біля 10,3% людности цілої Словаччини.

Щождо Румунії, то нас різнить з нею, крім просторів Буковини й Басарабії, ще й проблема частин Молдавської ССР (3.336 кв. км., 282.000 нас.) і Мармарощини — маленького скравка між карпатським хребтом та р. Ізою (1.700 кв. км., 100.000 нас.).

Проблема Молдавської ССР з точки зору українського ревізійнізму також не така проста. На цій території нині живе 14,6% або 421.000 українців. Крім цього, Молдавська ССР своїми кордонами переходить Дністер на схід в сторону Поділля, займаючи простір 3.936 кв. км. із 282.000 населення. (Задністров'я має у собі 6% населення Советської Молдавії). Таким чином суто басарабська територія між р. Дністром та Прутом виносить усього 29.764 кв. км. і має 2.030.000 населення, хоча румуни претендують на Басарабію лише до р. Дністра простором, однак, на 44.422 кв. км. та із населенням 2.700.000 до 3.000.000. Тепер, коли взяти проблему румунсько-молдавської меншини

в УССР, то ми за статистикою із 1959 р. маємо 242.000 молдаван на українській Придунайщині (Ізмаїлщині та Поділлі) і 101.000 румунів на Буковині і в Хотинщині. Та не можемо поминути й того факту, що нині існує 150-тисячна українська меншина в сучасній Румунії на території південної Буковини та Мармарощини (900 кв. км., 100.000 нас.).

Усі ці дані доводять, що проблема усталення українського кордону довжиною біля 900 км. не така проста. Перед остаточним встановленням українсько-румунського кордону слід би дещо скорегувати сучасну граничну лінію, тобто її випрямити. Не може існувати сучасний румунський причілок на Поділлі, румунський півострів біля Бендер та в долині р. Дністра в сторону Одеси. Залізничний шлях Чернівці — Новоселиця — Могилів-Подільський мусів би, очевидно, залишитися по українському боці, так само мармароські гірські шляхи, які єднають Закарпаття із Буковиною на південь від карпатського верха, повинні припасти Україні. Значить, слід би перевести великі переселення меншин і відступити Румунії частину дунайської течії з портом в Рені із значною румунською меншиною. А коли так, то стоїть питання: чи захотів би піти на ці корективи румунський національний уряд, щоб встановити добросусідські відносини з Україною?

Вирішити справедливо мадярсько-румунський кордон теж дуже трудно. Треба було б зробити ампутацію румунської крішани (прикордоння) від Румунії, залишаючи увесь справжній Семигород Румунії. Треба було б переселити біля 3.000.000 людей по половині румунів та мадярів. Чи піде на це Румунія, бажаючи мати раз на все мирне співжиття із мадярами?

Ось так виглядають національні проблеми в просторі українсько-румунсько-мадярського розмежування.

Чи підготовані до розв'язки вище представлених проблем національні осередки як мадярського, так і румунського народів? Чи здають собі вони справу з того, що як не буде української самостійної держави, то й їм місця не буде в Європі, як державним націям? Та чи усвідомлюють собі ці народи, що статус границь із-перед 1939 року, тобто з періоду до другої світової війни, є лише історією без повторення, бо центральна Європа, як і східна, під націо-

Андрій Кордюм

САДОВСЬКИЙ ПРОЩАЄТЬСЯ З НЕНАСИТЦЕМ

Передруковуємо з київського місячника „Вітчизна” (жовтень 1962 р.) спомин старого кінопрацівника Андрія Кордюма про славного українського артиста Миколу Садовського, який, маючи тоді вже понад 70 років, брав участь, перед затопленням Дніпрових порогів у 1930 році, в фільмі „Останній лощман”.

Редакція

Відомий кінооператор І. Рона приїхав до нас з Голлівуду. П'ятим його фільмом у ВУФКУ*) він мав накручувати „Останнього лощмана”. Перед тим ми виїхали на огляд природи. Цього дня оператор стояв на березі, дивився на Ненаситецький поріг:

— Невже тут може хтось пройти?..

Лощман, що супроводжував нас, крутнув вуса:

— Навесні — скільки завгодно!.. Восени важче, але як дуже треба — проходимо. Звичайно, не без того... бувають неприємності...

Оператор зацікавився:

— Смертельні чи так собі?

Лощман зідхнув:

— Всяке траплялося...

Чужоземець, наче шукаючи місце, де „всяке траплялося”, вдивлявся у водяну круго-

*) Всеукраїнське фото-кіноуправління.

нальним оглядом зовсім змінила своє обличчя і рівновага національних сил теж створила зовсім іншу картину, з якою слід таким державним народам, як польський, мадярський чи і румунський, числитися, коли не хочуть, щоб їхні країни щочверть століття ставали полем воєнних операцій, простором кривавих повстань і тюремного життя.

Л І Т Е Р А Т У Р А :

Dr. St. Rudnyckyj: *Ukraine*, Wien, 1916.

М. Кордуба: *Території й населення України*, Відень, 1918.

П. М. Маєргойз: *Чехословакия*, Москва, 1954.

Rumaunien, Ungarn, Soviet Union, *Globus Jahrbuch des Deutschen Verlages*, Berlin, 1944.

О. М. Румянцев: *Нариси економічної географії УРСР*, т. II, Київ, 1952.

П. М. Маєргойз: *Чехословакия*, Москва, 1954.

А. Л. Оуд: *Молдавская ССР*, Москва, 1955.

Б. В. Пагирев: *Румыния*, Москва, 1955.

СССР в цифрах, Москва, 1959.

верть. Видовище було грандіозне! Кому хоч раз довелося тут побувати, той знає, що описати Ненаситецький поріг так само важко, як і пройти його. Там, де Дніпро зустрів на своєму шляху нагромадження кам'яних брил, вода скажено вирувала, покриваючи весь поріг білою піною.

Голлівудський кінофахівець, звертаючись до представника ВУФКУ, рішуче кинув:

— З берега фільмуватиму, а спускатися по воді, самі бачите, — це для веселих самогубців... Щодо мене, то я ще хочу жити. Раджу послати на воду когось з ваших молодих операторів, я добре проінструктую, і він чудесно зафільмує! Звичайно, якщо встоїть на ногах... Тут головне баянс! Зауважте — це трюк!

За сюжетом сценарію треба було неодмінно знімати на плотах, коли лощмани ведуть їх через Ненаситець. Тому, повертаючись до Києва, ми весь час умовляли оператора-чужинця:

— Ви перепливатимете поріг не один, з вами буде багато людей: режисер, помічники, актори; нарешті, плоти поведуть висококваліфіковані лощмани!

Та все дарма. Оператор заперечив:

— У моїй угоді трюків не передбачено!

Героя фільму — старого лощмана — мав грати корифей українського театру Микола Карлович Садовський. Коли йому розповіли, що оператор не хоче перепливати через Ненаситець, він зареготався:

— Ага, злякалася голлівудська зірка нашого Ненаситця! Виходить, йому страшноувато! Нічого, піде!

Довкола загомоніли:

— Ні, не піде, категорично відмовився...

— Як це не піде? Адже я не відмовляюсь, а хіба моє життя дешевше? Піде, бісова душа! Ось побачите — піде!

Вони обидва жили в готелі „Континенталь”, на одному поверсі. Очевидно, того ж вечора в оператора з актором відбулася розмова, бо другого дня всі були здивовані: оператор заявив про згоду, поставивши, правда, умову про асекурацію життя і апарату.

І от на засіданні правління ВУФКУ довелося — поряд з іншими „поточними справами”

— говорити про асекурацію життя кінооператора І. Рона на час роботи на Ненаситецькому порозі.

— Які будуть пропозиції?

Тривала мовчанка примусила голову запитати:

— Чому ж ви мовчите?

Нарешті хтось запитав:

— Як же це так, чужоземця асекуруємо, а своїх?.. Скажімо, Садовського... режисера?..

— Гарязд, запишіть: придбати три поліси по двадцять п'ять тисяч кожний... А взагалі, це дурниці. Споконвіку лоцмани проходять дніпровські пороги.

Хтось похмуро вставив:

— Так вони ж на плотах мають збудувати партікабель, хочуть накручувати зверху, знизу та інші там кінофокуси...

... Надходив час, коли знамениті дніпровські пороги мали назавжди зникнути під водою. Гребля, що будувалася у Кічкасі, повинна підняти рівень води на тридцять сім метрів. Грізні пороги доживали останні дні. Стародавня професія тутешніх лоцманів, як і пороги, мала зникнути назавжди.

Вже багато сіл з берега переїхало на гору, молоді лоцмани, що пішли на будівництво, опанували нові професії — бетонників, арматурників, екскаваторників. Надходила весна, коли востаннє лоцмани поведуть плоти через пороги — „козачим шляхом”, по великій воді.

За сюжетом сценарію кіногрупа повинна зафільмувати цей останній рейс славнозвісних лоцманів. Тому ми поспішали до лоцманської Кам'янки, яка вже залишала дніпровський берег.

Десь перед від'їздом представник ВУФКУ вручив операторові для спокою асекураційну полісу, а своїм вирішив віддати в Кічкасі, коли, пройшовши пороги, вони доберуться до Дніпробуду.

Микола Карпович Садовський поступово входив в образ старого лоцмана, який не може примиритися з тим, що пороги і рідна, збудована ще прадідами хата зникнуть назавжди. До того ж, єдина дочка пішла проти нього: вона разом з коханим пішла на будівництво і допомагає затопити пороги, рідне село... Засмучений, пригнічений тяжкими думами, старий вирішує помститися.

Садовський знав, що кіноактор повинен для повнішого розкриття образу розуміти й передати особливість роботи героя, його вдачу, звички тощо. Вихором пролітаючи через пороги, він підбадьорював лоцманів, час від часу вигукуючи:

— Натисніть, братки, натисніть, покажемо, хто ми є!

І лоцмани працювали з надзвичайною силою і спритністю. Та була одна деталь, яка мучила майже всю групу... Вуса Садовського. Вони звисали аж на груди. Жадний лоцман таких вусів не мав, бо вони просто заважали б працювати. А тут ще, як на гріх, чужоземець-оператор увесь час шепоче:

— Дивіться, у нього вуса, як у короля Сігізмунда.

Заговорили, що конче необхідно обрізати вуса. Але куди там... „Сьогодні вуса, завтра скажете відрізати чуба, відчепіться! Краще не дратуйте”...

Щоб зберегти добрі стосунки, розмову довелося припинити і далі накручувати лише загальні пляни, на яких видко було тільки могутню постать лоцмана. Ось почувся шум і гуркіт Ненаситця, хоч до нього ще кілька кілометрів. Грізний поріг наближався. Садовський зняв кашкет, перехрестився, за ним і всі лоцмани. Раптом щось зловісно тріснуло, протяжно заскрипіло, і ми пірнули вниз, а увесь пліт накрився водою. Вода уже вище колін... Утриматися б на ногах, бо впадеш, і тебе вмить змис у вир. І згадалось — головне баянє! Ми наче летіли в безодню, важко сказати, за скільки хвилин чи секунд плоти промчали по схилу цього страшного порога. В пам'яті залишилось тільки те, як під ногами то гуркотіли, то жалібно скиглили плоти, налітаючи на гранітні ребра, заховані під водою. Садовський поведився безстрашно і підбадьорював лоцманів:

— Натисніть, браточки, натисніть, покажемо, яке запорозьке плем'я.

Один із старих лоцманів навіть спитав у нього:

— Ви часом тут не лоцманували?

Садовський відповів:

— Все життя моє було як ці пороги. Я звик до небезпеки...

Настав час, коли без широких плянів лоцмана нічого було накручувати. Знову заговори-

ли про вуса. Оператор давно заприятелював із Садовським і не раз запевняв усіх, що з вусами тепер буде покінчено. Та коли Рона спробував згадати про вуса, Микола Карпович так розлютився, що оператор вмить змовк. Як бути? Оператор довго дивився в апарат, зідхав, міняв об'єктиви, знову зідхав, потім безнадійно розвів руками: „Не можу, вуса в кадр не влазять” . . .

Підійшов до Садовського, заклопотано взяв за вус: „Ось скільки не влазить в апарат!” Непомітно вийняв з кишені ножиці, стригнув — вуса як не було! Садовський схопив оператора за груди, підняв над його головою кулак, довго отак тримав, ніби обмірковуючи, в яке місце влучити. Оператор зблід:

— Чудесний буде фільм, такого лоцмана ще ніколи ніхто не бачив . . .

Садовський з жалем опустив кулак, відштовхнув оператора геть:

— Німець завжди німець, а ще приятелював . . . солодкі речі говорив . . .

Оператор вдавано обурився:

— Ненаситець я пройшов тільки з пошани до вас, а ви . . .

Старий доторкнувся до місця, де були підвусники, зідхнув:

— Дідько з вами, забрали у мене все, беріть і вуса.

Підійшов гример, підрізав другий вус, і перед апаратом стояв справжній, сучасний лоцман.

За сюжетом сценарію старий лоцман зазнає однієї біди за іншою, але він не піддається їм. Тільки й погорював, коли дочка кинула хату, подалась на Дніпробуд. Старий залишився сам, втішав себе: „Все одно нічого у них не вийде. Не народилися ще ті люди, щоб зупинили Дніпро і затопили пороги!”

Але старий помилявся. Гребля чимраз вище піднімалася над рікою. Усе село перейшло на гору, залишилася тільки хата старого лоцмана. Він вирішив помститися тим, хто зазіхнув на святу старовину, на пороги, на його оселю. Отож уночі він добирається на плоти і, порубавши сокирою линви, вирішив пустити їх на течію — вони розженуться, всією силою ударять на загорожу котловану, заллють водою котлован і тих, хто рие могилу порогам . . .

Старий перерубує линви, вже більшість плотів рушила за течією до котловану, ось повзе по плоту не обрубана ще линва, за щось зачепилась, натяглась . . . сприснула, вдарила старого й скинула у вир, а там — течія підхопила його, закрутила, і . . . лоцман пішов на дно.

Враховуючи похилий вік актора (Садовському тоді було за сімдесят) і стан його здоров'я, вирішили на ці кадри взяти дублера, спортовця-плавця. Правда, нелегко було знайти високого, огрядного чоловіка, схожого на героя фільму. Лише на третій день з Дніпропетровська привезли важкоатлета, на якого костюм Садовського був саме враз.

Почали накручувати. Раптом на високому березі замаячила постать Миколи Карповича. Зупинився, почав придивлятися до свого „двійника”, зійшов вниз і, збагнувши все, рішуче поспішив на плоти: „Припиніть! Хто вам дозволив підміняти мене?” Ми намагалися пояснити, що тут дуже глибоко, повсюди чорторії, але Садовський наполягав на своєму: „Не дозволю! Ану, парубче, роздягайся, та мерщій!” Розгублений дублер швиденько роздягся, і Садовський став на його місце: „Можете накручувати!”

Місце було дуже небезпечне. Присутній учасник рятувального загону попередив: „Дарма дозволяєте, старий неодмінно втопить, а рятувати тут важко, на цьому місці загинув один наш рятувальник” . . .

Ми знову гуртом почали умовляти, та де там . . .

— Відчепіться. Мерщій крутіть, бачите, де вже сонце!

Що робити, день кінчається. Поставили довкола кадру рятувальні човні, заходилися накручувати. Ось повзе линва, натягнулась, затріпотіла, як і всі ми, сприснула, ударила лоцмана, і той полетів у вир . . . Один кадр сфотографовано! Оператор тремтячою рукою міняє об'єктив для другого кадру, а лоцмана все не видно. Всіх охопив жах, рятувальники поглядають — може, так і треба, щоб артист пірнув глибше. Нарешті серед пінявих хвиль майнула голова лоцмана, долинає крик: „Накручайте, трясця вашій матері! Тільки швиденько!”

Зафільмували останній кадр, а лоцман знову зник під водою. З усіх боків кинулись ряту-

Ікер

ЮВІЛЕЙ НАВЕСЕЛО

Фейлетон

Мій земляк і добрий приятель, людина з ширшим культурним горизонтом, стрівши мене під церквою, заявив без обиняків:

— Слухай, Іване, я тебе люблю і поважаю, читаю твої писання, та коли ще раз надрукуєш фейлетона про якийсь ювілей, то без вагання тебе замордую!

Так що прошу шановних земляків, по той і поцейбіч Ніягари, трактувати цей фейлетон як останній, мабуть, в моїй гумористичній кар'єрі, саме з цього приводу, що він також ювілейний . . .

вальні човни, начальник рятувальників шпурнув бриль, щоб плигнути у воду, другий рятувальник кинув туди, де зник лоцман, рятувальне коло . . . Лоцмана не видно. Аж ось майнула голова, лоцман схопився за протягнуте весло, і всі полегшено зідхнули. Так, як тепер, ми не хвилювалися навіть під час переходу через Ненаситець . . .

В Кічкасі група зупинилася в готелі Дніпробуду. Тут ми стали свідками зворушливої зустрічі двох старих товаришів — артиста М. К. Садовського і професора Д. М. Яворницького, який з своєю бригадою археологів теж зупинився в цьому готелі. Заховавши у своїх обіймах худорлявого дідка, Садовський вигукував якісь слова, радісно сміявся, і на його очах чомусь були сльози. Так могли зустрітися брати після довгої розлуки.

Трохи заспокоївшись, два приятелі почали один одному розповідати. Професор знав, що Садовський був на еміграції.

— А ти чого тут? — запитав Садовський.

— Я, брате, за все життя ще так не радів, як оце тепер. Тут же довкола все перекопано, а я взявся за нашу запорозьку Хортицю! Так я, друже, тут такого й стільки знайшов, що всім братам-слов'янам вистачить роздати по троху на спомин, звідки починається їхня історія. Скитські, сарматські, навіть антів пам'ятки познаходив! А ти ж що тут робиш?

— Приїхав з Ненаситцем попрощатись . . .

— сумно промовив старий актор.

Велл, коли ж прийдеться покласти голову на жертвнику ювілейної літератури, то бодай за спасенне діло — „за друзі своя”, за колегу по смішній професії, редактора сатиричного журналу „Мітла” в Буенос-Айресі, Юліана Середяка.

Так, колега Середяк, з Медичних родом, обходить цього року, десь-там, під гарячим небом Аргентини, 15-річчя свого мітляного органу і, якщо не помиляюсь, бодай 30-річчя плодотворної праці на газетярській ниві. Пригадую, я вже тоді термінував у В-ві „Українська Пре-

Довго розмовляли два діди, їм було що згадати. Дивлячись на старого професора, я пригадав, як ще хлоп'ям ходив до нього колядувати, тоді він був тічнісінько такий, яким І. Ю. Рєпін змалював його в особі писаря на знаменитій картині „Запорожці”. До речі, поруч з ним стояв велетенський козарлюга, дуже схожий на друга професора — Миколу Садовського.

Фільм закінчили без особливих подій, хоч немало переживали. Картина вийшла на екрани країни.

**

. . . 1941 рік. Німці наближаються до Києва. Одержано наказ: усю кіноплівку, що зберігалася в сейфах, знищити. До берега підїхала вантажна машина. Ми поспішаємо, скидаємо скриню з плівкою. Одна скриня розбилася і з неї покотилася коробка. Дивлюся, „Останній лоцман”. Невже негатив? Хочу відкрити, але коробка зігнулася. Хтось, пробігаючи, гукнув: „Чого вовтузиться? Кидайте мерщій у воду! Хіба не чуєте — тривога!” Нарешті відкрив коробку: так і є — негатив. Виходить, не залишиться й сліду . . . Знову пробігає хтось, скинув скриню у воду. Високо піднялися бризки, впали на обличчя. Витер кулаком очі, подивився на бульки: глибина тут, глибина . . . Весь негатив „Останнього лоцмана” пішов на дно.

В моєму житті це була четверта війна. Я розумів, що війни гублять ще й не такі цінності. І все ж серце стиснув невимовний біль.

ВІЛОЇ НОЧІ

(Оповідання)

Віла місячна міння піч. На небі зірки, наче пахучі ромашки в блакитному полі. А місяць — біла лілея серед чистого прозорого озера. Тепло, видно навкрузи, голку на землі побачити можна. Таку ніч жаль стра-тити на сон. В таку ніч їти в хвилистими полями, лис-гасними галями, квіччастими луками, насолоджуватися красотою природи і вдихати запашне повітря.

Сава Горпієнко тихо встає з ліжка, навпомуцки шу-гає штани й сорочку, досить з-під столу старі, стоп-тані черевники, поволом, нечутно одатється, щоб ніко-го не розбудити. Потім, одягшись, деякий час стоїть над своєю сплячою дружиною, над двома малими дит-ми — сином і дочкою. Вони міцно сплять. Натомлені. Ввора з четвергої години ранку до десятої вечора усі втрох працювали на колосісному току. Молодили хліб. Дружина зі скрпті подавала до молотарки сно-пи — намахайся вигамнати мало не за вісімнадцять го-дин праці! Діти зносили снопи з кіп до польового го-

ку — коней не вистачає, гарб нема, то дітей мобілізу-вали. Снопи високі та товсті, з добрячу людину будуть, а Михайликові лише одиннадцятій, а Оксанці — і де-сяти нема. Де ж їм, таким комашеняттам, отакісні сно-пи таргати! Сам Сава біля барабана стоїть. Сніп за-снопом летить у зубасту пащу ненаситної машини, на-дає галушки в Пацюкову пельку, встигай лише пода-вати. В Сави, слава Богу, руки, як у голубівського ко-валя Вакули — молотарку кіт би перевернути. Але ж у такій екаженій праці й заплані руки зламалось.

День і ніч гуляє на току молотарка. Вночі молотять при світлі міхтарів. Котрі з людей не витримують, їх замінюють інші. Особливо ті, що прибули з міста до-помогти колосісній обмолотісній. Книпить на току, як у розпеченому казані. Сава дивиться на своїх дітей як вони, ледве тримаючись на ніжках, раз-у-раз ви-тарають піт з лоба, вишморкують з носа пилоту, худи, як житні стеблінки, — і йому душа кагатає, ніби хто в дзвін молотом гатить. Жаль, прикро, боляче. Але що

неділка, лірично-сатиричні вірші Бабая-Нижан-ківського, гуморески Ст. Бусатого, Триця Мо-тики, пародії Івана Евентульського. „Міта“ не робить кривди і так званним серйозним письмен-никам, друкує час-до-часу і щось ваговитіше, як наприклад, недавно „А світ такий гарний“ Василя Таїдарівського, книгу, за яку автор і видавць повинні би одержати принаймні яко-гось українського „Львівцера“, яки наша ве-лика й куклярна емітрація спромоглась на таку літературну нагороду...

Розуміється, колета Середяк не платить авто-рам гонорарів, та це була б напярвду неповаж-на річ домалгаться гонорару від редактора гу-мористичного журналу... Середяк платить за книжку „в натурі“, тобто висилає авторові дві-три сотки екземплярів надрукованого архитво-ру і каже — маси собі голову, продавай, роби-бізнес! Але я не чую, щоб хтось з нашої бра-ті мав до нього з цього приводу жаль чи якісь претенсії! Навпаки, всі кажуть про нього — хлопець ОК, робить, що може, пхає біду напе-ред і не здає позицій.

В день „Мітляного Ювілею“ гумористи Лів-нічної Америки широм вітають колету-залишен-ця в Полуднівні Америці, Юліана Середяка, дружині, старокраїновим привітанням: „Дай, Боже, витримати!“

са до якоїсь корисної, патріотичної роботи. Де ж там! На емітраці Середяк вискочив уже як видавць та редактор журналу, вивчив-ши при тому друкарське ремесло, і це чи не найбільший його життєвий успіх, бо редакто-рив нас — хоч галь гати, а лінотинистів обмаль. Тому колеті Середякові так тяжко збанкруту-вати, що він сам видає, пише, редагує, друкує, висилає, а дуже часто й сам читає надрукова-не... Поза тим обоє з дружиною працювали на фабриці і з фабричних заробітків латали видавничі дефіцити.

Одним словом — має хлопець характер і бой-ківську впертість! Не одне з наших „великих“, багатих, знаних з шумної саморекламою видав-ництв не випустило друком і десятої частини того, що надрукував на своїм лінотині друкар-видавць-редактор Ю. Середяк! Окремий кре-дит налегкиться йому за те, що підпірає в пер-шу чергу членів юні гумористів. Це ж його „Міта“ видає „Щоденник“ Селепка Лавоч-ки, „Вітамінні“ і „Соборний Борш“ Миколи По-

єрпе радіє — не поспієть швидко, а вже добрих три дини, ще до ранку, з дванадцять буде. А дванадцять корони в мішку лежать. Це як так шде, то за дві години в снідницю та штанни одяглись!

Але за радістю приходить страх. Коронів же постановою правління колгоспу суворо заборонено ловити. За таку ловню можна опинитися на Камчатці, а там не те коропа, а й попаненького піскура не спинаєш. Правда, Сава не сподівався, щоб сьогоднішньої ночі хто сторожів ставок, бо й самото сторожа мобілізовані на мотобіль. Але обережність — подруга в такій випадку.

О, нову потягло поплавок! Сава сіпнує вудлище, але його рука так і занесла над беретом ставка, з вербовим носорубатим вудлищем у шкарбубці, як твердим шкратком обшитій, долоні. Зовсім побігнав, може за два-три кроки, за кущем лозняку почувлось легке погашування. Сава застиг. Невже це Онників Бервечка?

Притрапивши подих, Сава поволі опустив руку з вудлищем до води, а сам подався корпусом назад, ковалюючи за лозняк. По воді танцював коржовий помилуєць, то поринав, то виривав, йшов в один бік, то в другий, як хиталося вудлище, видно, не абиякий коронів-та вчепився. А тут витягти не можна, щоб не зрадити себе.

Сава, міцно тримаючи вудлище, обернувся обличчям у бік, звідки почувлось покашлювання. Раптом його сполоханий вид прояснів і душа стала на місце. Сава пометешно й радісно зітхнув.

— Ху! Хай тобі речі! Та то ж Андрій М'ясниця! Диви, вже й він умостився тут і вудку закинув, ще й цитарку засмагив, курить. Значить, і йому закортіло коронів. От тобі й ловися!

Сава з радістю потяг до себе вудлище, і в повітрі навпроти місяця затріпотів, як кучок золота, зоробивний, фугіть на п'ять, дзєркаляний корон.

Андрій М'ясниця прислухався до Сава, зрадівши, що не сам такий, що вбіох тепер і ловити веселіше буде. О, Сава Тавриловч Торпінко! — привітався М'ясниця. — Я думаю, що все село спить, а виходить — і в біл коронів. Мабуть, нісавка вже вивудили? — Та де там! Це четвертий. Сідайте поруч, тут на рибку хвалить.

М'ясниця вгадував, біля Сава, і на голубій став-ковій полі стало два поплавки.

Ловили рибку мовчки. Не було коли розбалакувати — поплавки всю увагу забирали. А побалакати було б про що. Отак, наодиночі, без зборів, без політрат-моти — по-людськи поговорити, по ширості, задумшено. У Андрія М'ясниця теж кинулося. Незабаром і його корба поповнилась черв'ятки коропом — одного на обід для всієї родини стало б.

Аж це знову за рибалками почулися кроки. М'ясниця повертнувся до Сава.

— Кого б це чортяка несла? Хоча б сторожа Бервечку не приперло.

Колі обернувшись обидва назад — так, справді йде сторож Онників Бервечка. Андрій і Сава висмикнули

зробили? Пришла з району постановова — за десятиденку обомолотити хліб і здати державі. Орден ж дами України, а за той орден тепер треба увесь хліб віддати. Увесь не весь, але найкраще, найдобріше зерно — так. Колгоспникам на полі земну юшку з нашою картоплею вартість, шдівотавши висілкам, заправивши олією, на трудодні авансом поспід видають, а кондицієне — прямо з мототарки на зснний пункт їде. Звіти — в Київ, Москва, Ленінград. Куди цей хліб дівають? Більше як чотириста мільйонів пудів зерна, — читає Сава в газетях, — здала Україна державі! Цим хлібом можна було б дєсятки років годувати всіх людей, а воно — за одне літо пішло, як у пропасть.

Постова Сава над своїми мучениками отак з хвилюванням встиг. Потім, щоб не забути друкуну та Михайлика з Оксанкою, що спали влітку, а стільки передумати встиг. Потім, щоб не забути хліб, окрім чорного хліба, випеченого з посиді, та картоплі, нічого нема. Ходив Сава до правління, просив висипати меду, отримав та з товсту чолонєбуць, але заволок сказав, що не може. У колгоспній коморі зарпів обмал, а людей — сотні. Одному дай, інший розквітватиме. А всім видати — по трамові не стане. До розподілу прибутоків на трудодні недалеко — можна зачекати. На хлібі та картоплі не пропадеш.

Подумав-подумав Сава, пошкріб у потилицю, та й спали йому на мисль: корони. За селом, неподалік колгоспного млина, стоїть чистий, голубий, як оле голубе місячне небо, ставок. А у ставку — дзєркаляні корони, що їх розвозить колгосп. Іх у тому ставку, як командні! — хоч руками бері.

Спав би оце Сава Торпінко. Ох, як йому хочеться спати! Рубки шемлять, у плечах і крижах ломить, та й ноги аж тремтять — з беззвня по вересень без відпочинку! Без сну, без роботи їж. Хоч яка надворі чуло-на, серпнева ніч, а Сава спав би оце безпробудно, як його дружинна і діти, як усе село спить. Але корони... Ні, Сава шде до ставка, закине вудку, просидить з якусь годину і наловить дрім і друкуні коронів. А корони — вже ж то смачне м'ясо! Кого навіть на полі засмаж — і то не відірвеш від миски. А, може, ще й продасть якого коропа, то буде Оксанці на спідничку. Біла місячна ніч. На небі зірки, наче пахучі ромашки в блакитному полі. А місяць — біла лілея серед чистого прозорого озера. Тепло, видно навкружи, голку на землі побачити можна.

Сидить Сава над ставком, коржовий поплавок перед ним — як на долоні. Не встигне закинути вудки, поплавок стрибає на воду, немов танцює з радістю, потім припає під воду — татне рибка черв'яка. Савине

З НАШОГО ЖИТТЯ

ВЕЛИКА ПОЛІТИЧНА МАНІФЕСТАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ПОНЕВОЛЕНИХ НАЦІЙ

З ініціативи Міжнародних Відділів АП АБН в Чикаго, створено для підготовки відзначення Тижня Поневолених Націй Міжнародний Комітет, який очолили голова відділів п. Ілля Шараваня — хорват і голова Української Станиці АП АБН — п-і Уляна Целевич, як секретар.

З рамени українців у підготові відзначення взяв активну участь Український Громадський Комітет, очолений представником УНСоюзу, п. Тарасом Шпікулою, в тісній співпраці з Українським Комітетом 30-річчя Великого Голоду на Україні, який очолює д-р Роман Смук.

Дня 14-го липня 1963 р., о год. 2-ій по полудні, в Грент Парку, б. озера Мічиген, улаштовано велику маніфестацію ТПНародів.

В маніфестації взяли активну участь 23 репрезентативні національні групи, понад 5 тисяч людей. Похід тривав 50 хвилин.

Українська група в національних одностроях і уніформах була найбільшою і найкраще здисциплінованою. Її репрезентували молодечі

організації всіх Осередків СУМА, ООЧСУ, ОДУМ, МУН, УПА, АБН та інші національно-громадські товариства обох наших віровизнань. Міжнародним маніфестаційним походом керував член Управи Осередку СУМА ім. М. Павлушкова, п. Іван Павлик.

Українська патріотична спільнота Чикаго, без різниці на її територіяльне походження і релігійну приналежність, черговий раз підтвердила, що в бою з Москвою вона творить зцементований моноліт.

Національні групи із своїми і американськими прапорами, в народніх одностроях і з сотнями протимосковських транспарентів, під звуки маршів у виконанні оркестри Відділу Юного СУМА ім. Павлушкова, під диригентурою проф. Івана Повалячека, продефілювали перед трибуною, на якій засіла Президія, зложена з 2-ох представників від кожної національної групи, американських гостей і промовців. Поляків на маніфестації в Грент Парку не було, вони провели окрему маніфестацію в своєму клубі. По-

свої вудлища з води, кинули їх у куці лозняка, поприбирали всі свої рибальські снасті.

Сава голосно заговорив до М'ясниці:

— От подумайте, Андрію Григоровичу. Лежу я вдома, лежу і спати не хочеться. Така надворі ніч, така ніч, що де ж, гадаю, отаку ніч проспати. Дай, міркую, піду за село, до ставка, відпочину на свіжому повітрі. В хаті ж як душно, парнота яка!

Ці слова Сава не вимовляв, а викрикував, так, щоб їх почув Вервечка, який уже зовсім близько був біля рибалок.

М'ясниця, зрозумівши Саву, почав і собі:

— Та тут і поспати можна краще, ніж у хаті. Гляньте, яка природа.

Та й злягли обидва: Сава боком на свій мішок з коропами, щоб прикрити їх від сторожа, а М'ясниця на свою торбу.

Тікати вже не було куди. Оникій стояв біля них. Стояв і посміхався.

— Чую, чую, що і спати в хаті парко, і те, і се, а біля коропчиків, значить, присмніше?

Оникій Вервечка скося глянув на куці, в яких були поховані вудлища.

— В темнішу ніч було б ловити краще. Безпечніше. А в таку — он і вудлиць не можна, як слід приховати. Сторож сміявся, а в Савиних та Андрієвих грудях

калатали серця, наче тіпались там спіймані коропи.

Та раптом Оникій сказав таке, що в спійманих на гарячому злочинців аж роти порозкривались.

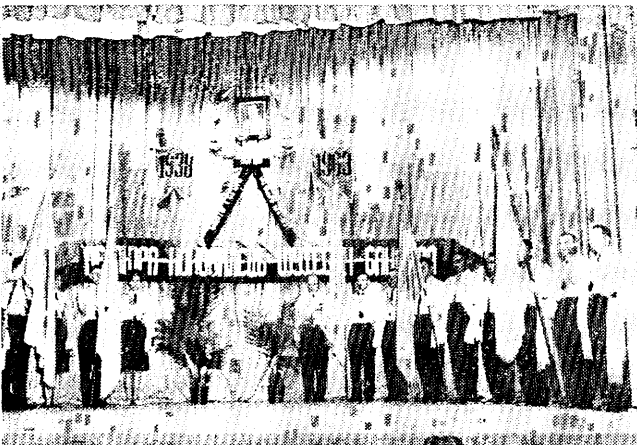
— Але ви не бійтесь, — сказав Оникій. — Хоч я й короповий сторож, як прозивають мене у селі, але теж не можу з'їсти коропа, хіба вкраду. Бо наді мною стоять вищі сторожі, партійно-комсомольські, які стежать, чи не ловить з колгоспного ставка Оникій Вервечка державну рибу. А мої ж онуки теж хочуть хоч коропового хвоста скуштувати! От я, сторож колгоспного ставка, теж прийшов красти коропи. Буду ловити разом з вами. Витягайте вудлища! Мосдесь тут прикопане лежить...

Сава, Андрій і Оникій радісні та зворушені закинули вудки в чисту, голубу воду.

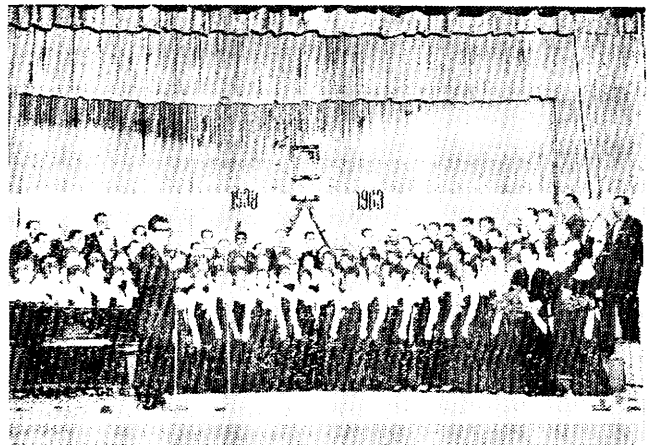
— Ловіться коропи!

— „От тобі й наймогуттєвніше і найпередовіше в світі государство — думав Сава, — мільйонами пудів хліб пливе з безмежних ланів України на державні зсиппункти, мед, молоко, сало, м'ясо, яйця, риба, огірки, капуста, картопля, яблука, груші, сливи пливуть, а трудівники землі серед ночі рибу з ставка крадуть! Ех, життя!“

Сава насилів на гачок нового черв'яка й закинув вудку у воду.

Відкриття Свята Героїв у Клівленді, Огайо, 1-го червня ц. р. — апель Осередків СУМА. Мистецьке оформлення сцени О. Стасюка.

Свято Героїв у Клівленді 1-го червня ц. р. На сцені — хор ім. Тараса Шевченка. При мікрофоні голова Відділу ООЧСУ д-р Зенон Винницький.

ляки й далі держаться думки — не змішувати сателітів (1939) з поневоленими народами СРСР. Національні групи зігнорували вихід їх з Міжнаціонального ТПНародів.

Після поазбучного уставлення біля естради 23-ох національних прапорів, переплітаних з американськими, на трибуну вийшли 23 жінки в народніх одностроях і зайняли місця біля своїх прапорів. Оркестра відіграла американський гімн.

Протестаційну маніфестацію проти Москви відкрив молитвою литовець — о. Едвард Абромайтіс.

Полковник американської армії Джек Райлі відчитав проклямації губернатора стеїту Ілліной Отто Кернера і посадника Чикаго Р. Дейлі. Полк. Райлі підкреслив, що маніфестація представників 23-ох поневолених націй — це велика акція в боротьбі з імперіялістичними режимами за національну незалежність. Поневолені народи — заявив полк. Райлі — свою волю досягнуть.

Д-р В. Кнавс, що виконував обов'язки церемоніймайстра, представив присутнім генерального консула Вільного Китаю. У своїй промові він ствердив, що всі люди і всі народи мають однакове право користати з свободи, яку нам дав Бог. Оці прапори, — заявив д-р Кнавс, — які ось тут повівають і репрезентують поневолені Москвою і іншими режимами нації, є зневажені, а їхні народи перебувають в кайданах неволі. Це говорить про те, що комунізм є си-

стемою неприродньою, нежиттєвою і шкідливою у всіх ділянках людського життя. Любов до Бога і своїх батьківщин — це дві фундаментальні основи, через які віками тягнеться життєвий процес націй. Комунізм гальмує і нівечить цей процес. Комунізм є нашим найбільшим ворогом і з ним не можна співжити і співпрацювати.

Доповідь адвоката Ю. Куляса була дуже змістовна і довго аплявдована присутніми. Він промовляв від усіх 23-ох репрезентацій поневолених націй.

Адв. Ю. Куляс привітав всч. духовенство, президію і присутніх, подякував президентові Дж. Ф. Кеннеді за проголошення 5-ої з ряду проклямації ТПНародів і апелював до американського уряду і народу приблизно так:

Америка повинна використати цей Тиждень Поневолених Народів у боротьбі з Москвою, бо він говорить світові конкретними і живими фактами про московський колоніальний імперіялізм і кривавий терор над поневоленими народами. Теперішня американська політика коекзистенції йде тільки на користь Москві, коштом поневолених нею народів. Москва опанувала Кубу і розбудувала там ракетні бази під боком ЗДА. Проблема Куби Америка мирним шляхом ніколи не розв'яже. Москва розбудувала в Америці шпигунську сітку, і сотні тисяч агентів підмінують Південну Америку. Це та сама Москва, що своїми танками здавила мадярську революцію. Президент Кеннеді про-

голосив ТП Народів і вимагає для всіх націй волі і державної незалежності. Натомість американські політики зовсім не дбають про це і не борються проти московського імперіялізму і колоніальної системи. Не борються на асамблеях ООН за державні права і самовизначення поневолених народів. Вони завзято борються проти колоніальної політики в Африці, але не хочуть підтримати антиколоніальну боротьбу народів, поневолених Москвою.

30 років тому Москва штучним голодом знищила на Україні 7 мільйонів людей. Україна в боротьбі за волю склала величезні криваві жертви — своїх найкращих людей, синів і дочок. Український народ протестував і апелював перед цілим світом, але все надармо. Світ і Америка мовчали. Москва твердить, що український народ має волю і державну незалежність. Це неправда, але щоб переконати світ, Москва бреше, тож зробім — закликав адв. Ю. Куляс — ось що:

- 1) Домагаймося створення постійного Комітету з поневолених народів при Конгресі ЗДА;
- 2) Домагаймося створення Конгресового Комітету для постійних студій ситуації поневолених Москвою народів;
- 3) Вимагаймо переорганізувати, поширити і поправити передачу „Голосу Америки”;
- 4) Жадаймо впровадити в життя „амendment” Чарлза Керстена;
- 5) Борімося за створення виконавчого правного тіла, авторитетного для справ самовизначення народів.

Дальшим промовцем був кубинець, д-р Артуро Олівера. В перших словах своєї промови він підкреслив, що Куба є наймолодшою жертвою московського імперіялізму. Уряд ЗДА — заявив д-р Артуро Олівера — повинен підтримати визвольну боротьбу Куби, бо байдуже ставлення до кубинської визвольної політики шкідливе і для Америки і для Куби. Московська система насильств мусить бути знищена. Кубинський народ вдячний Америці за те, що вона прийняла і зацікавилася кубинськими політичними втікачами. Але цього замало.

Д-р В. Кнаве попросив до слова п. Люїса Катнера, колишнього генерального консула Гватемалі, голову Комітету Міжнародного Ру-

ху для підготовки Конгресу за мир і волю та ефективне визволення поневолених народів.

У своїй промові д-р Катнер звернув увагу на те, що сьогоднішня маніфестація є пересторогою проти московського імперіялізму, колоніальної політики і народовбивства. Американський народ і Західний світ — сказав він — не мають ясного образу про історію Москви і її характер, а навіть американські дипломати не знають жорстокостей Москви. Вони не бачили людських сліз і крові, голодової смерті, загарбування і спустошення чужих земель, винищення мільйонів. Москва їх обманювала і скривала від них свої злочини. Наш святий обов'язок викрити безличну Москву з її імперіялістичною системою терору. Москва цілі сторіччя живе силою зброї і насильством над слабшими від неї народами. Московський імперіялізм це продукт комплексу звироднілих людей, які поставила собі мету опанувати світ. Цього комплексу не треба легковажити, але його треба всім спільно борювати. І тому з Москвою жадних угод не може бути. Осуджувати Москву словами замало. Проти Москви треба активно боротися, бо з моральної і етичної точки зору московська імперія повинна бути розчленована. „Я залишив працю генерального консула. — заявив п. Люїс Катнер, — щоб допомогти вам боротися і визволитися від Москви. Проти Москви треба почати бій негайно, бо вона стоїть перед нашими порогами. Уряд ЗДА і цілий світ повинні нести повну допомогу визвольній боротьбі всіх поневолених народів. Америка мусить розправитися з Москвою, мусить бути учасником цієї боротьби”.

На трибуну вийшов український сурмач. Учасники маніфестації повставали зі своїх місць і під звуки сурми віддали пошану світлій пам'яті 100 тисяч помордованих Москвою в'язнів концтаборів під час повстання в Сибіру і Казахстані.

В дальшому ході програми виступив п. Чарлз Керстен, кол. конгресмен. Московська залізна заслонила, що поділила світ на Схід і Захід, — сказав п. Керстен, — переконала вже всіх, що Москва не хоче зближатися з культурним Заходом і навіть муром відгородилася, щоб світ не побачив і не дізнався, як вона замучила найдорожчу всім — волю людини. Державний

секретар Дін Раск думає інакше, він переконує нас, що залізна заслони не перешкоджає жити в приязні і співпрацювати з Москвою. Дін Раск розпочав новий розділ американської політики. І дивно, що могутня Америка зі своєю зорганізованою і здоровою господарською системою, з безмежним військовим потенціалом і найсильнішою в світі армією пішла на співпрацю з Москвою. Хіба можна йти на коекзистенцію з московським імперіялізмом, який очолили безбожники, ренегати і убивці? Московські фанатики і бюрократи — перемці ворожих всьому людству ідей Маркса-Леніна — переконують і обдурюють наших політиків еволюцією імперіялістичної системи. В колоніальній імперії СРСР немає і не може бути еволюції — еволюція відбувається в Америці, де зростає матеріальний добробут, де панує особиста воля, де є вільні вибори, свобода слова і релігійної практики. А відстала Москва зі своїм низьким стандартом життя нападає, поневолює і вбиває своїх сусідів, пустошить цілі країни, якщо вони спротивляються прийняти її примітивну культуру і варварську політику. Чи можлива коекзистенція з державою рабства? В боротьбі з Москвою мусять бути виключені всякі сантиментальні ілюзії і страх перед атомовою війною. Московського ведмеда на глиняних ногах не треба гладити, бо він не був і не є нашим приятелем. Москва запалює вогні революцій в Латинській Америці, Африці і розсілася вже під нашим боком на Кубі, посягаючи по нашу країну.

30 років тому — продовжував п. Ч. Керстен — московські канібали безмилосердно знищили страшною голодовою смертю 7 мільйонів українців, десятки тисяч постріляли у Вінниці, Катині та Литві, а мільйони вислали на Сибір на повільну смерть. Та сама Москва здушила танками малярську революцію в 1956 р. І той самий режим московського вандала з Гавани затрує світ. Хрущов одверто заявив, що він погребав Америку. Йти з Москвою на коекзистенцію, це значить признати статус кво. Це — загибель народів. Коекзистенція з московською імперіялістичною конспірацією мусить бути виключена. Може бути тільки одна коекзистенція для всіх націй і людини — коекзистенція з волею, яку нам всім дав Бог. Воля народам — воля людині!

Головним і кінцевим промовцем був п. Генрі Ц. Шаденберг, республіканець з Вискансису

і член Комісії для дослідження антиамериканської дії.

Конгресмен Шаденберг заявив: „Я задоволений, що мені припала честь бути на цій величній маніфестації, я гордий за вашу любов до ваших Батьківщин і вашого минулого. Опинившись тут, ви принесли нам любов, моральний дух і патріотизм. Ви прийшли сюди з країни рабства і колоніальної системи московської імперії, щоб розказати нам про брутальні насильства і винищення ваших народів. Ми виховані на волі і добробуті. Нашим символом є статуя Свободи, ми не знаємо терпіння, ми наївні. Ви, як жертви московського режиму, мусите бути для нас великою лекцією, мусите пригадувати нам і вказувати на небезпеку, мусите йти в наш народ і говорити, що ми завтра можемо стати також такими жертвами того режиму.

„Маніфестація представників поневолених народів, як протибольшевицький фронт, корисна і будуюча, вливає в народи нову енергію, нову насагу для продовжування боротьби. Цей визвольний фронт ви повинні розбудовувати, щоб наступати проти Москви. Ми всі, що любимо волю, мусимо наступати спільно. Нас поведе Бог, бо Він дав нам життя і любов до волі. Ми виграємо, бо підемо з Ним, з патріотизмом і героїзмом. Ми виграємо, бо не признаємо безбожної тиранії і всього того, чого жадна вільна людина признати не може.

„З Москвою, яка в ім'я побудови комунізму в світі хоче знищити наші культурні надбання і установи, наш демократичний спосіб життя — коекзистенції не може бути. Ми не можемо співпрацювати з системою тиранії. Також у світі не може бути миру так довго, поки всі нації не будуть вільні, а комунізм це не мир, це насильство. В боротьбі з Москвою поневолені народи — наша найсильніша зброя”.

Маніфестацію ТПНародів закінчив молитвою о. д-р Степан Кнап, настоятель катедрального собору св. Миколая в Чикаго. Оркестра Відділу СУМА відіграла гімн Поневолених Народів.

П. Ілля Шараваня подякував Всч. Отцям за молитви, промовцям за доповіді, посадникам Чикаго, організаціям і учасникам за співпрацю, а особливу подяку висловив п. Улянці Целевич за великий вклад праці в підготові проведеної ТПНародів.

Іван Федорович

